

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות
בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקהלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת מטות

ירושלים עיה"ק תובכ"א
תשע"ט לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ה בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים ה"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמר על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת"י, אשר רואה אור לראשונה כאן בס"ד.

כל המעוניין לזכות את הרבים ולפתוח נקודת מכירה לחוברות אלו, בבית הכנסת / ישיבה / מקוה וכיו"ב, על ידי קופה [שיניחנה מליל שישי עד מוצ"ש מדי שבוע], ניתן לפנות למערכת ההפצה.

**לכל ענייני ההפצה יש לפנות בשעות בין
הסדרים, לפלאפון מספר 0527622629**

ניתן להשיג את החוברות בנקודות המכירה

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר
הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות
ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת מטות

כח הדיבור / 'לפום צערא אגרא' / מעלת וחובת עסק
התורה / ההכנה לקראת ראש השנה / 'ככל היוצא מפיו
יעשה' / עשרה איסורים התלויים ב'דיבור'

מפתח העניינים

פרשת נדרים / כח ה'דיבור' של האדם להחיל קדושה ואיסורים / 'לפום צערא אגרא' / לפי ה'פה' של האדם נקבע שכרו ועונשו / 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי' / 'אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהן מן התורה מאד - עמוד והתחזק בה ואתה מקבל שכר כולם' / 'לפתח חטאת רובץ' / ראש השנה קרב ובא / 'לא יחל דברו - ככל היוצא מפיו יעשה' / גם 'דיבור' שאינה בגדר 'ברכה' משפיע ופועל / פה קדוש - פועל מציאות / מן השמים דואגים שלא יצא מפיו דבר שקר / מעשה על הגאון ר' אלחנן וסרמון זצ"ל / מעשה 'ברכתו' של הסבא קדישא מהרש"א אלפאנדרי זצ"ל / מעשה על הגאון בעל ה'תורת חסד' מלובלין / מעשה על אביו של מהרי"ל דיסקין זצ"ל / ללמוד ההלכות כראוי / איסורי שמירת הפה מצוי לעבור עליהם / בעלי לשון הרע אין להם חלק לעולם הבא / קירוב הגאולה - שמירת הלשון / איסורי 'לשון הרע' ו'רכילות' / איסור הוצאת שם רע ולשון הרע על קהלות בישראל / הדיבור החמור ביותר המתרעם על מידותיו של הקב"ה / איסור 'שקר' / איסור 'חנופה' / איסור חנופה אף בין אדם לעצמו / איסור 'ליצנות' / איסור 'אונאת דברים' / זהירות באונאת אשתו ובני ביתו / 'אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו' / זהירות ב'אונאה' אצל העובדים שלו וכיוצא בזה / 'כי באפס הרגו איש' / איסור 'הלבנת פנים' / איסור ה'גאווה' / לעבור על איסור פעולה לא צריך לעשות איזה 'פעולה' / ויגבה לבו בדרכי ה' / 'משנאך ה' אשנא' / זכות אביו של יחזקאל הנביא הייתה על שהתבזה על דברי תורה / על הגאון רבי עמרם בלוי זצ"ל / על כבודו יתברך אי אפשר לשבת בשתיקה / איסור 'מחלוקת' / כל האיסורים כלולים באיסור 'מחלוקת' / 'איסור הכעס' / כל הכועס כל מיני גהינם שולטים בו' / חומר איסור ה'כעס' וחובת התשובה / למעט בוויכוחים / זהירות מכל שיחה בטלה / פה קדוש

מפתח חידו"ת

- א. בענין הזאת שלישי ושביעי בגר שנתגייר לא
ב. בענין טבילת כלים של גר שנתגייר לב
ג. בענין נבו לד
ד. בענין בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש הראשון לה
ה. בענין במקהלות נקהלו על משה ואהרן לז
ו. בענין מצות ישיבת ארץ ישראל מג

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
תנצב"ה		

ניתן להשיג את החוברות
מתחילת השבוע בשולחנות ההפצה
של י. בלוי בבתי הכנסת

ניתן להקדיש את הוצאות
הדפסת החוברות השבועיות
בפלאפון מספר 0527628840

נשמח מאוד לקבל כל הערה והארה
הוספות וטעויות הדפוס וכיו"ב
ולחוספה לרשימת התפוצה
במייל: 8542164@gmail.com

כח הדיבור / 'לפום צערא אגרא' / מעלת וחובת עסק
התורה / ההכנה לקראת ראש השנה / 'ככל היוצא מפיו
יעשה' / עשרה איסורים התלויים ב'דיבור'

פרשת נדרים

בעזרת ה' יתברך, נראה היום כדרכנו ללמוד כמה לימודים מענייני הפרשה והזמן. פרשת השבוע פרשת מטות. 'וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר, זה הדבר אשר ציוה ה'. איש כי ידור נדר לה', או השבע שבועה לאסור איסר על נפשו, לא יחל דברו, ככל היוצא מפיו יעשה. ואשה כי תידור נדר לה', ואסרה איסר בבית אביה בנעוריה' (במדבר ל ב-ד). וכאן מתחילה התורה לבאר את כל פרטי הלכות 'נדרים', מה הדין של אשה שנודרת נדר, ובעלה שומע ומפר ומקים, צריכה סליחה 'וה' יסלח לה' (שם ו), וכל שאר פרטי הלכות נדרים אנחנו לומדים כאן בפרשת נדרים.

כח ה'דיבור' של האדם להחיל קדושה ואיסורים

כאן בפרשה אנו רואים כמה גדול הכח של ה'פה', הכח של ה'דיבור'. אדם אומר 'מילה' אחת, וכבר נעשה קדוש, כבר מחיל 'איסור'. אומר 'קונם כיכר זה עלי', 'אני נודר שלא אוכל מהכיכר הזה', 'כיכר זה יהיה בגדר עלי', הרי זה נאסר עליו באכילה, ואם אוכל לוקה. אמר 'זה הקדש' (סך הכל שני מילים), חל על זה קדושה. אם נהנה מזה, חייב להביא קרבן, כי הוא 'מועל'. זה כח הדיבור. אותו דבר מצינו שאם אדם נותן 'פרוטה' לאשה, ואומר לה, 'הרי את מקודשת לי' (ארבע מילים בסך הכל), הרי היא מקודשת לו, ודינה כ'אשת איש'. זה הכח הטמון ב'דיבור' של האדם.

'לפום צערא אגרא'

משינה ידועה היא בסוף מסכת אבות (סוף פ"ה): 'בן הא הא אומר, לפום צערא אגרא'. (בזה מסתיימת מסכת אבות). והפירוש הפשטי, פירוש המיילים של התנא, 'לפי הצער - השכר', כך זה בכל מצוותיה של תורה. לפי הצער שאדם טורח ומצטער, כך יקבל שכרו. כשאדם מקיים מצוה וזה הולך לו עם קשיים רבים, ועם צער, יש לו כל מיני הפרעות ועיכובים, אם רוצה לבוא לשיעור תורה, לקביעות עיתים לתורה, צצים לו עיכובים רבים, בשביל שיבוא ללמוד תורה צריך שיהיה לו כמעט נס 'קריעת ים סוף', ועם כל זה הוא משתדל ובא לבית המדרש, קובע עיתים לתורה, הרי שהשכר שלו לא יהיה קל ו'דל', אדרבא, לפי גודל הצער שיש לו בקיום המצוה, כך מעלת המצוה, 'לפום צערא אגרא'. לשון המדרש באבות דרבי נתן (פ"ג משנה ו), "טוב לו לאדם דבר אחד בצער ממאה בריוח", מצוה שמקיים מתוך קשיים, ערכה ואיכותה שווה למעלה ממאה שלא בצער. וגדולה מזו אמרו במדרש שיר השירים רבה (פ"ח סט"ז) הלומד תורה בצער נוטל אלף שלא בצער. זה הפשט הפשוט בדברי התנא 'לפום צערא אגרא'.

לפי ה'פה' של האדם נקבע שכרו ועונשו

ראיתי מובא (תולדות יעקב יוסף פרשת צו אות ב) בשם רבי ברוך מבז'בוז' זצ"ל, (היה נכדו של ה'בעל שם טוב' זצ"ל), שהוא פירש דברי התנא, לפי הנושא שאנו מדברים עליו. בארמית 'לפום' פירושו 'פה', (בכמה מקומות בגמרא כשרוצים לומר בארמית 'פה' אומרים 'לפום', כמו במסכת שבת סז: ועוד), זה הביאור בדברי התנא, 'לפום צערא אגרא', לפי ה'פה' של האדם - כך צערו וכך שכרו. לפי ה'פה' של האדם, ייקבע ה'אגרא', השכר שלו. כמה שכר טוב אדם יכול ליטול בשביל ה'פה' אם הוא יושב ועמל ועוסק בתורה. אין לשער ואין לתאר כלל את השכר הגדול שלו.

'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת'
אם הוא יושב ולומד, אשריו ואשרי חלקו, כיון שבשעה אחת שאדם יושב ועוסק בתורה מקיים 2,000 מצוות עשה גמורות, מדאורייתא. בדיוק כמו 'תקיעת שופר' או אכילת 'מצה' בליל פסח (ע' שנות אליהו ריש פאה, ותורת הבית פ"ב). והוא מקיים את העולם. כי ה'מעמיד' של ה'בריאה' כולה זה 'תלמוד תורה'. הגאון ר' חיים ואלאז'ין זצ"ל בספרו נפש החיים ארבע פעמים חוזר ומדגיש את היסוד הזה (נפש החיים שער א פרק טז, שער ד פרק יא, ופרק כה ופרק כו), שאם היה העולם פנוי מהתבוננות עם הקודש בתורתנו הקדושה, היה העולם וכל הבריאה כולה חוזרת ל'תוהו ובוהו', הכל היה מתבטל. 'אם לא בריתי יומם ולילה, חוקות שמים וארץ לא שמת' (ירמיה לג כה), זה לא 'דרוש', זה ביאור המילים, 'חוקות שמים וארץ' זה כל מה שהקב"ה הטביע ב'בריאה' את חוקי ה'טבע', הכל היה מתבטל. מי שמעמיד את כל ה'בריאה' כולה זה עמלי התורה שעוסקים בתורה.

'אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהן מן התורה מאד - עמוד והתחזק בה ואתה מקבל שכר כולם'

לימוד אותנו התנא רבי שמעון בר יוחאי בירושלמי מסכת ברכות (סוף פ"ט): **"אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהן מן התורה מאד - עמוד והתחזק בה ואתה מקבל שכר כולם"**. על הדור שלנו הוא כיון. 'אם ראית דור שנתייאשו ידיהן מן התורה מאד', לא לומדים כמו שפעם למדו, מתרשלים ומתעצלים בכל מיני תירוצים, בדור כזה 'עמוד והתחזק בה, ואתה נוטל שכר כולם', כשאתה יושב ולומד, מלבד השכר הגדול שמגיע לך על עסק התורה, בנוסף לזה אתה לוקח את השכר של כל אלה שבטלים מהלימוד. כל אחד יעשה חשבון, כמה יהודים יש

בעולם, וכמה מתוכם יש שהם לומדי תורה, ויחלק מספר הלומדים על מספר היהודים, ויראה שיש קרוב לאלף בטלים על כל אחד שלומד (בערך). אדם שיושב ולומד בשיעור תורה במשך שעה, השכר שלו זה לא רק 2,000 מצוות, אלא להכפיל אותם כפול כנגד כל האלף הבטלים כנגדו.

'לפתח חטאת רובץ'

ובן להיפך, 'לפום צערא - אגרא', לפי ה'פה' נקבע ה'שכר', ואם לא משגיח על ה'פה' שלו כראוי, מגלגל על עצמו הרבה צרות וצער, (מינים ממינים שונים ומשונים). אוי לו ואבוי לנפשו. הקדמונים (ע' תולדות יעקב יוסף פרשת וירא עמוד פט) ביארו את הפסוק 'לפתח חטאת רובץ' (בראשית ד ז), שדרכנו של היצר לשכון ולעמוד על ה'פתח' של האדם, שזה ה'פה' שלו, כיון שהיצר הרע הוא 'סוחר ממולח' מאד מאד, והוא יודע באיזה מקום לעמוד, 'לפתח חטאת רובץ', הוא עומד על ה'פה' של האדם. כיון שמה'פה' של האדם הוא יכול להרוויח הרבה רווחים טובים. כי זה 'קל', כל אחד אוהב לדבר, ה'לשון' של האדם אינה מתעצלת אף פעם. [א"ה: ראה דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב ח"ח (פרשת ויגש תשע"ט, עמוד לב הערה יא). ע"ש]. ולכן ה'יצר' קובע את משכנו שם. כי יש כל מיני אופנים של איסור, (ובהמשך

'מלך זקן וכסיל'

א.

אמנם הוא 'מלך זקן וכסיל' (קהלת ד יג), אבל יש לו 'וותק' של חמשת אלפים שנה, ויש לו 'נסיון' עם מליוני אנשים, והוא יודע ומכיר את כל ה'תחבולות' וכל ה'עצות', הוא 'חכם להרע', וכלשון ה'מסילת ישרים' (פרק ב) שהיצר הוא "מלומד בערמוניות".

נוכיר עשרה דוגמאות של 'איסורי פה', שהאדם חלילה יכול להכשל בהם על ידי ה'פה' שלו, אם הוא לא מקפיד לפקח ולהשגיח כמו שצריך). ועל כן צריך להיזהר ולהשגיח מאוד על ה'פה'. לדאבונינו הרב, רואים אנו את גודל הגזירות, ואין מי שיבטל אותם, רק ה'פה'. אין כוחם של ישראל אלא בפה (מדרש תהלים מזמור כב). וה'פה' צריך שיהיה 'פה קדוש'.

ראש השנה קרב ובא

ובפרט שאנחנו מתקרבים ליום הדין 'ראש השנה'. זה כבר קרוב מאד, זה לא רחוק. עוד כמה ימים מסיימים את חודש תמוז. 'ראש השנה' מתקרב ובא. במה צריכים לעמוד ולהתחזק, במה להיאחז? 'לפום צערא אגרא'. בשני השטחים, גם ב'שמירת הפה' מ'איסור', וגם בריבוי עסק התורה, בכמות ובאיכות.

'לא יחל דברו' - ככל היוצא מפיו יעשה'

בפרשה שלנו התורה מדגישה את הענין של ה'דיבור', 'לא יחל דברו' (במדבר ל ג), 'יחל' פירושו לשון 'חולין', לא יעשה את דיבורו 'חול'. אם הוא נשבע, אם הוא נדר נדר לה', הוא צריך לעמוד בדיבורו, 'לא יחל דברו', לא יחלל דברו (רש"י שם), 'לא יבטל פתגמי' (תרגום אונקלוס שם), את ה'דיבור' שהוא הוציא מפיו, לא יבטל ולא יחלל, 'ככל היוצא מפיו יעשה'. ואם יש 'פה קדוש', 'לא יחל דברו', ממילא באה ההבטחה 'ככל היוצא מפיו יעשה'. וזה הבטחה לכל אחד מאיתנו, כך לימדו אותנו רבותינו (ע' ספר חסידים ס"ס מז, ובנוסף שהוצאת מקיצי נרדמים סי' תתשצה וע"ש סי' ערה, ראשית חכמה שער הקדושה סוף פרק יב, חומת אגן פרשת מטות אות ב, קדושת לוי פרשת מטות, חיים עד העולם סוף סוטה, אורחות

יושר פרק כו), שאם אדם ישגיח - לפי כל פרטי ההלכה - על 'פה קדוש', יתקיים בו הבטחה 'ככל היוצא מפיו יעשה'.

גם 'דיבור' שאינה בגדר 'ברכה' משפיע ופועל

וזה לאו דוקא ב'ברכה' שמברך, אלא כל 'דיבור' שיוצא מפיו מוכרח לפעול ולהתקיים. בגמרא מסכת סנהדרין (נט סע"ב) מובא עובדא על אחד מחכמי התנאים, רבי שמעון בן חלפתא, שהיה הולך בדרך, ובשעה שהיה מהלך בדרך פגעו בו אריות, באו והתקרבו אליו, (אדם צריך לתאר לעצמו איך הוא מרגיש כשהוא רואה אריה אחד.. על אחת כמה וכמה שניים כנגדו..), וכל אחד מבין בשביל מה הם באים ומתקרבים אליו.. הם לא באו להגיד לו 'שלום', הם באו רעבים. אמר רבי שמעון בן חלפתא: 'הכפירים שואגים לטרף לבקש מאל אכלם' (תהלים קד כא), 'ריבונו של עולם, הכפירים הללו רעבים, למה שיאכלו אותי? יש פרנסה אחרת, שהקב"ה ישלח להם!'. וכך היה, אומרת הגמרא 'נחיתנו ליה תרתי אטמתא', ירדו לו מן השמים שני 'אטמתא', שזה שני 'רכיים', הביא ל'כפירים' הללו את ה'בשר' הזה, 'בהשגת הבד"ץ' של השמים. אכלו ירך אחד, שבעו והותירו, נשאר הירך השני, לקח את זה והביא את זה לבית המדרש, ושאל, 'האם בשר זה כשר לאכילה או לא', מי שחט את זה וכו', אמרו לו 'אל תדאג, אין דבר טמא יורד מן השמים', אם שלחו את זה מהשמים, זה כשר בהכשר של 'בית דין של מעלה'.

והרב חיד"א ע"ה (מראית העין סנהדרין שם) מדקדק, הרי בגמרא לא אמרו שהוא עמד בתפלה ובתחנונים, 'ריבונו של עולם, באו אריות רוצים לטרוף אותי, הגיעו מים עד נפש, תעזור לי!', סך הכל אמר את הפסוק 'הכפירים שואגים לטרף לבקש מאל אכלם', ומיד ירדו לו שתי חתיכות בשר מן השמים ונתן אותם לאריות. כי זה 'פה קדוש'. פה קדוש - פועל מציאות. אפילו 'תפלה' לא צריך. אדם שקידש את פיו, לא חילל אותו, יש לו את ההבטחה, 'ככל היוצא מפיו יעשה'.

פה קדוש - פועל מציאות

אם אדם מצידו טורח ומשתדל באמת לשמור על 'פה אמת', על 'פה קדוש', מן השמים לא יכשילו אותו. לא ייתכן שהוא יאמר איזה דבר וזה לא יתקיים. פה קדוש פועל מציאות. וזה לא מופקע מאיתנו, כל אחד מאיתנו ישתדל בזה, ילמד הלכות 'שמירת הלשון' על כל המסתעף (וכמו שנראה עוד בהמשך), זה מתחלק לפרטים ופרטי פרטים, אבל על ידי קביעות הלימוד בהלכות אלה, ילמד לצמצם בדיבורים אסורים, עד שבמשך הזמן יתעלה להגיע למדרגה של 'פה קדוש', ו'ככל היוצא מפיו יעשה'. כל דבריו יתקיימו. כל אחד 'בר הכי' לזה, צריך שישתדל לא לחלל את ה'דיבור' שלו, ויזכה ל'פה קדוש', וממילא 'ככל היוצא מפיו יעשה'.

מן השמים דואגים שלא יצא מפיו דבר שקר

מספרים ששאלו את ה'חפץ חיים' זצ"ל (וע"ע בספר המשגיח דקמניץ עמוד 28), בזכות מה זכה שכל מה ש'מברך', או אפילו רק 'אומר', כבר הרי זה מתקיים. אמר להם, 'תאמינו לי, אני מימי לא שיקרתי, שום דבר שקר לא יצא ממני, ואם אני אומר או מברך משהו 'תהיה בריא', ומן השמים לא ישמעו בקולי והוא לא יהיה 'בריא', נמצא שכאילו 'שיקרתי' ח"ו, ובזה לא יכשלו אותי!'

מעשה על הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל

ואת היסוד הזה שפה קדוש פועל מציאות. ראינו את זה בחוש אצל כל גדולי ישראל. יש בזה הרבה עובדות על גדולי ישראל. על הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל סיפרו (הובא בספר אור אלחנן ח"א עמוד קפג)

שפעם נכנסו ליישיבה שלו¹ (היה זה ב'פורים'), כמה בריונים, (כי בעירו 'ברנוביץ' היו שם כמה חוגים ש'אינם חרדים' בלשון המעטה, והם לא יכלו לסבול שיש כזה 'מגדלור' בעיר, ותמיד היו עושים בעיות והפרעות), והתחילו לעשות פרעות, הופכים את ה'ספרים' ואת ה'סטנדרים' ואת ה'שולחנות', ו'צעקות' ומתקוטטים וכו'. ור' אלחנן וסרמן זצ"ל ישב בחדר שלו, והנה הוא שומע קולות של צעקות מדישיבה. התפלא, מיד נכנס ליישיבה, והוא רואה שם את כל החבורה של ה'לצים' הללו מתקוטטים ומרביצים. מיד אמר להם: 'החוצה!'. והוא הטיל עליהם אימה, ומיד הוציא את כולם אחד אחד. והיה שם איזה 'בריון' אחד שהתעקש, ולא רצה לצאת, ניגש אליו ר' אלחנן תפס אותו והוציא אותו בכח, גרר אותו. אמר לו אותו אחד, 'הרב, בלי ידיים!', אמר לו ר' אלחנן: 'אתה בלי ידיים!', ואחרי שיצא הוא קיבל 'שיתוק' בשתי ידיו. כי פה קדוש פועל מציאות. אפילו שהוא לא התכוין לקלל אותו, כיון שיצא מפיו, שמעו את זה בשמים וקבעו שיהיה בלי ידיים כפשוטו (וע"ע קובץ שיעורים כתובות סב:).

מעשה 'ברכתו' של הסבא קדישא מהרש"א אלפאנדרי זצ"ל
כאן בירושלים היה את הסבא קדישא מהרש"א אלפאנדרי זצ"ל. צדקתו וגאונותו ידועה, אין לשער ואין לתאר. מספרים שפעם בא

ב. מסירות נפש ללימוד התורה

חייתה לו ישיבה גדולה ב'ברנוביץ' שבחוצה לארץ, למדו שם כמה מאות תלמידים בהתמדה עצומה ובמסירות נפש. מתוך דוחק עצום, אין לשער גודל ה'עניות' שהיו בה. ראיתי מכתב מהבן של ר' אלחנן, שהוא כותב ומספר על העניות שיש אצלם, כותב לו: אני רק רוצה לראות מה זה עוף, לא לאכול רק לראות... כבר שכחנו מה זה 'עוף'. לא יודעים מה זה 'עוף' מרוב גודל העניות שהייתה להם.

אליו להקביל פניו איזה רב מחוץ לארץ שהיה לו צרות ורדיפות בעירו (מכל מיני אנשים). כשנכנס, הרב ראה תלמיד חכם שבא, אמר לו 'ישב בטוב', פירוש, תשב במנוחה, תשב טוב. ואותו רב שמע את זה, מיד ענה בקולי קולות 'אמן!'. כי אם הרב אומר לו 'ישב בטוב' פירושו של דבר שכבר לא יהיה לו בעיות בעיר שלו, לא יהיה לו 'רודפים', ולא יהיה לו 'שונאים'. אלא הוא 'ישב בטוב', בלי הפרעות ובלי רדיפות. כי פה קדוש פועל מציאות.

מעשה על הגאון בעל ה'תורת חסד' מלובלין

שמעתי מגדולי רבני ירושלים מעשה נפלא על הגאון מלובלין בעל ה'תורת חסד', שכך היה מנהגו בסוף ימיו כשהגיע לירושלים, בכל בוקר ב'אשמורת הבוקר' עולה עם התלמיד שלו לגג שעל הבית שלו, והיה חוזר על משניות בעל פה בפני התלמיד שלו, והתלמיד היה עם 'משניות' בידו וצריך לבדוק עם הרב לא מדלג ולא מחסר. אף פעם לא מצאו שדילג אות אחת. אבל היה צריך משהו שישמור ויבדוק. כך היה בכל בוקר. ובאחת הפעמים זה יצא בדיוק באותו זמן שה'מואזין' התחיל, ואותו ערבי גוי התחיל לנגן וכו', 'ויפתח ה' את פי האתון'.. וה'תורת חסד' חוזר על משניות, ואותו גוי מחזן ומנגן וצועק בקולי קולות, עד שזה ממש הפריע ל'תורת חסד', הוא רוצה לחזור משניות, והוא מאריך ומסלסל וכו', זה הפריע מאד, אמר ה'תורת חסד': 'שקט! תשתוק שם!', ונעשה שקט ודומיה מוחלטת. אחר כך הציץ התלמיד, וראה כולם מתקהלים למטה, התברר שאותו גוי באותו רגע נפל מהגג ומת.. פה קדוש, אמר 'שקט', נעשה שקט לעד ולעולמי עולמים. יהודי שכל כולו היה בקדושה. מימיו לא שח שיחת חולין, מימיו לא שיקר, לא עבר על 'אונאת דברים', לא 'רכילות', לא 'ליצנות' לא 'חנופה' וכו', ממילא ככל היוצא מפיו יעשה. זה 'פה קדוש'. זה אפילו לא בגדר 'תפלה'.

מעשה על אביו של מהרי"ל דיסקין זצ"ל

היה כאן בירושלים הגאון רבי יהושע לייב דיסקין זצ"ל, 'השרף מבריסק', הוא סיפר על אבא שלו, שהיה רב בחו"ל, קראו לו רבי בנימין הצדיק. והיה אצלו גם כן את הענין הזה של פה קדוש פועל מציאות, שהיה נזהר עד מאוד משקר וחנופה וכל הדברים של ענייני ה'פה', ופעם אחת בשבת נכנס אצלו סוחר גדול מהעיר, בא להתייעץ ולדבר עם הרב על העסקים שלו. אמר לו, 'כבוד הרב, מחר יש לי עסקים בעיר השניה, ואני צריך לנסוע לשם' וכו', והרב בלחש קוטע אותו, אומר לו, 'לא לנסוע, ללכת', והוא לא שומע ולא מרגיש, ממשיך

ג. ההבדל בין האבא לבין הבן

והוא היה מחמיר גדול, חסיד קדוש אלוקים ממש. הרבה פעמים אם היו שוחטים תרנגולת, ורואים שיש איזה שאלה שם, האמא הייתה שואלת את הבעל רבי בנימין מה הדין של ה'עוף', היה אומר, 'זה בסדר, אבל אני לא אוכל מה'עוף' הזה, תתני רק לילדים', והבן שלו - רבי יהושע לייב - היה מתפלא על זה, 'אני לא מבין את זה, אם זה כשר זה כשר לכולם, ואם זה לא כשר, למה אבא פורש ולא אוכל?!'. והוא סיפר, שהיה תמה בזה, עד שפעם אחת הוא ראה והבין מי זה אבא שלו. היה זה כאשר מאחד הכפרים הסמוכים לעירו, הגיע יהודי כפרי, כולו הולך קודרנית, פניו עצובות ושבורות בצער גדול, ושואל 'היכן הוא ביתו של רב העיר? יש לי שאלה לשאול אותו', הפנו אותו לבית של הרב, דפק בדלת, נכנס, שאל את הבן רבי יהושע לייב, 'היכן אבא, רב העיר?', שאל אותו רבי יהושע לייב: 'מה השאלה שיש לך לשאול?', והוא סיפר לו: 'בכפר שלנו פרצה שריפה (ל"א), ונשרף בית הכנסת, ונשרפו כל הספרי תורה שהיו שם, אבל נשאר גוויל מאחד מהספרי תורה שנשרפו, ובאנו לשאול איך גונים וקוברים את זה, מה הם פרטי ההלכה בזה', ותוך כדי הוא הוציא מחיקו את הגויל של הספר תורה השרוף. מספר ר' יהושע לייב, 'ראיתי את הגויל השרוף של הספר תורה, הזדעזעתי', ספר תורה שרוף, 'אותיות פורחות' (פסחים פז סע"ב), אדם רואה את זה הלב נשבר לשברי שברים במרירות. אמר לו רבי יהושע לייב, 'אבא שלי נמצא

'אני נוסע לשם, ואחר כך ברכבת אני אסע' וכו'. וכל פעם שמזכיר לשון 'נסיעה' הרב לוחש לו 'לא נוסעים, הולכים'. אסור לדבר על 'נסיעה' בשבת, 'ממזוא חפצ'ך ודבר דבר' (ישעיה נח יג), ללכת אפשר על ידי 'בורגנין', אבל 'לנסוע' אסור (שו"ע או"ח סי' שז ס"ח). וכך היה. למחרת בבוקר, אותו סוחר רץ לתחנה של העגלה שנוסעת לעיר, מיד כשהגיע אמרו לו 'הרגע היא יצאה מהתחנה, תרוץ לתחנה הבאה אולי תספיק', והוא רץ, ושוב פעם מגיע ויצאה רגע לפניו, ורץ לתחנה השלישית וכו' וכו', עד שיצא מעיר לעיר וכו', כל מה שאמר לרב לשון נסיעה, והרב תיקון ללשון הליכה, כך היה בפועל, שהרי צריך ללכת ברגליו כאשר אמר הרב.

ללמוד ההלכות כראוי

זה לא דבר קל ליכות ל'פה קדוש', בתחילה צריכים יגיעה ממושכת, השתדלות והתאמצות. דבר ראשון לקבל על עצמו ללמוד את ההלכות כראוי. כי המקצוע הזה של 'פה קדוש' הוא ארוך וקשה, ומתחלק להרבה סוגים. אם לא לומדים את ההלכות, לא יודעים ולא

בחדר השני, אני אדפוק ואכניס אותך אליו, והוא מוסיף: 'דפקתי בדלת, אמרתי, אבא יש כאן מישוהו שיש לו שאלה לשאול', והוא נכנס, והתחיל לשאול את השאלה, ומיד כאשר הוציא את ה'גויל' של הספר תורה השרוף, להראות לאבא שלי, אבא מיד נפל והתעלף מרוב צער לראות ספר תורה שנשרף, אוי לנו שכלי מפואר שהיה לנו נתבזה בעוונותינו (ע"פ תענית טז.). בשעה זו הבנתי מה ביני לבין אבי, וכמה גדול המרחק בנינו! יש אדם שם רואה ספר תורה שנשרף, הוא נאנח ומצטער, אבל זה הכל. בזה זה מסתיים. אבל אדם שבאמת איכפת לו כבודו של מלך, רואה תשמיש קדושה של הקב"ה שנתחלל ונשרף, זה פוגע בו ואוכל אותו.

מרגישים שנכשלים ועוברים על איסורים^ד. לא מספיק בזה שאדם אומר 'אני רוצה', אלא צריך לשבת וללמוד. ומרגלית טובה שהקב"ה שלח לנו בדור האחרון זה רבינו ה'חפץ חיים' זצ"ל שהאיר עינינו בנושאים הללו, ופתח לנו פתח ללימוד ההלכות הללו, חיבר 'שלחן ערוך' על כל 'הלכות פה' (מה שלא נשמע מזמן הקדמונים), שאדם ידע איך לדבר. אם אדם יהיה רגיל בספרים שלו, הרבה קדושה ותועלת הוא יקנה לעצמו. על ידי זה ירגיל את עצמו עד שיגיע למדרגה של 'פה קדוש'.

איסורי שמירת הפה מצוי לעבור עליהם

לרבינו ה'חפץ חיים' זצ"ל יש חיבור נפלא בשם 'חובת השמירה', ועניינו של הספר הזה כתוב ב'עמוד שער' של הספר הזה: "על שם הכתוב", על פי הפסוק, "מי האיש החפץ חיים וגו', נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה, ונאמר שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו. ויבאר בו חובת השמירה המוטלת על האדם, לשמור תמיד פיו ולשונו

ד. 'מדבר שקר תרחק'

לדוגמא, יש בני אדם שלא יודעים אפילו מה זה גדר של 'שקר'. אם אתה אומר להם: 'זה שקר!', אומרים לך 'מחילה, כך רגילים לדבר'. ראיתי באיזה ספר שמביא בשם חכם אחד (וע"ע בספר ניב שפתיים עמוד קיד הערה כא), על מה שנשתבש ונשתרש בדור שלנו, שכאשר נכנס מישור לבית, אומרים לילד או לילדה, 'תגיד שלום לדוד', 'תגיד שלום לדודה'. וכי זה דודו? זה אח אביו, אח אמו? לא דודו ולא בן דודו, ואם כן איך אתה אומר לילד 'תגיד שלום לדוד?'. תוכל להגיד לו, 'תגיד שלום ליהודי הנכבד הזה', או אם הוא שכן, לשכן, וכו'. אבל מי התיר לומר דבר שקר על אדם שהוא לא 'דוד' שהוא 'דוד'. וזה דבר לדוגמא שאדם אפילו לא חושב שיש בזה איסור. והתורה מזהירה 'מדבר שקר תרחק' (שמות כג ז), שלא מצינו בשום מקום אחר לשון 'הרחקה' אלא לגבי 'שקר'.

מלשון הרע, ומכל שאר דיבורים אסורים, אשר מצוי לעבור עליהם, וגודל שכרו עבור זה", על הענין הזה צריך שמירת מתמדת, 'אשר מצוי לעבור עליהם' כדברי ה'חפץ חיים', זה לא דבר נדיר, זה מצוי מאד, זה לא 'פעם ביובל', אדם שיאכל 'שפן' זה לא שכיח, אבל להיכשל באיסורים הללו, זה בלי סוף, יום יום, שעה שעה, אם אדם לא שומר על הפה שלו, ולא מפקח היטב, הוא יכול ליפול ולהיכשל. כל אחד יש לו את הדיבורים שלו, או בעסקי מסחר, או בביתו עם אשתו והילדים, ואם אדם לא לומד את ההלכות ומשגיח ונוהר, הוא נופל בקלי קלות באיסורים אלה.

ה. לדעת ולהפנים חומר האיסור של דיבורים אסורים

ואני מזכיר 'שפן' דוקא, כי אמרו בעלי המוסר משל על זה. לו יצויר שאדם היה הולך ומתארח אצל חבירו, והיה אומר לו החבר, 'בא תאכל ותסעד אצלי, אני אתן לך סעודת מלכים', וכך היה, ישב אצלו ואכל אצלו, הייתה סעודה דשנה, סעודה טובה מאד. אחרי שגמרו לאכול, אמר לו החבר לחבירו השני, 'אתה יודע, הבשר שאכלת זה בשר שפן, בשר ארנבת', אדם שומע את זה, דבר ראשון 'מקיא' את כל מה שאכל. 'ה' ישמור, שפנים אני אוכל?', ואחר כך כל כולו רותח וזועם כנגד חבירו, הוא לא יוכל להסתכל עליו אף פעם בחיים שלו, כל ימיו שונא אותו, 'איזה נבל אתה, למה אתה מכשיל אותי באיסורים? באתי לאכול אצלך, ונתת לי שפנים וארנבות?! איזה בן אדם אתה, מטמטם אותי ומאכיל אותי איסורים!'. אבל אם חבירו גיד לו, 'יש לי לשון הרע להגיד לך על פלוני..', אומר לו: 'טוב מאד, תגיד..', ואחרי שמסיים אומר לו, 'תכין עוד, אני אבוא עוד הפעם לשמוע אותך'. זה לא איכפת לאדם. והרי זה מטמטם יותר, וזה גרוע יותר, כי כל מילה זה 'איסור' ו'לאו'. זה בגלל חוסר ידיעה של חומר האיסור.

בעלי לשון הרע אין להם חלק לעולם הבא
הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ג ה"ו) אומר, שמי שהם מכת בעלי לשון
 הרע, פירוש, שהפה שלו 'הפקר', והוא לא חושש ללמוד את
 ההלכות הללו, לא חושש להשגיח ולהזהר ב'שמירת הפה', חלילה הוא
 לא מבני העולם הבא! וזה חוץ מכל האיסורים והעונשים עליהם
 בפרטות.

קירוב הגאולה - שמירת הלשון

וכאן מוסיף ה'חפץ חיים' יסוד גדול: "גם יבואר בו כמה מעלות גדולות
 היוצאות מענין זה, ושדבר זה מקרב הגאולה". כולנו רוצים גאולה.
 די, כשל כוחנו. רוצים אנו שתגלה מלכותו יתברך עלינו מהרה. מגלה
 ה'חפץ חיים' זה הסוד וזה היסוד. ה'יצר הרע' חושש מה'גאולה', הוא
 יודע שהוא יתבטל מן העולם כשתתגלה מלכותו ית"ש, בגלל זה 'לפתח
 חטאת רובץ'. הוא יושב על ה'פה', מניח בפני האדם 'אתגרים' כדי
 שיכשל בהם ויעכב את הגאולה. (וע' בהקדמה לספר חפץ חיים).

איסורי 'לשון הרע' ו'רכילות'

ונלמד כמה שורות מדברי ה'חפץ חיים' (חובת השמירה פ"ט), "בעשרה
 דברים אלו צריך לזהר כשהוא רוצה לדבר, אולי יש בדיבורו
 אחד מהם", הדבר הראשון, "לשון הרע", זה אבוהון דכולהו, זה ה'אבא'
 של כל איסורי ה'פה', "מפני הלאו דלא תלך רכיל", 'רכיל' הוא 'רוכל',
 קונה מזה ומוכר לזה. שומע את ראובן מדבר על שמעון, בא לשמעון
 אומר לו, 'ראובן אמר עליך שאתה לא פיקח כמו שאתה חושב', שמעון
 שומע את זה, זה בוער לו כאש בעצמותיו, 'אני לא פיקח, אני טיפש?

רק שיבוא לידי... ואחר כך כשבא לידי מחזיר לו וכו', ויוצא מזה קטטות ומריבות. זה רכילות.

איסור הוצאת שם רע ולשון הרע על קהלות בישראל
ואיסור 'לא תלך רכיל' "הוא כולל גם לשון הרע", וגדר 'לשון הרע' פירושו, כל דיבור גנות על חבריו שגורם לו צער או נזק. אפילו אם זה 'אמת'. כי אם זה 'שקר' זה יותר גרוע, זה 'מוציא שם רע'. 'ועוד כתוב לא תשא שמע שוא' (שמות כג א), וקרי ביה לא תשיא", כמו שדרשו רבותינו (פסחים קיה.). "ובפרט הוצאת שם רע, שהוא עוד חמור יותר מסתם לשון הרע. וכל זה אפילו אם הוא מדבר על איש יחידי, וכל שכן כשמדבר דלטוריא על כלל ישראל, שענוי חמור מאוד". ואוי ואבוי כמה זה שכיח, יש הרבה שמדברים על קהילות מישראל. אלה כך ואלה כך וכו', עושים הכללות ומדברים על כולם, (אני לא רוצה להאריך בזה, המבין יבין), זה חמור עד למאד.

הדיבור החמור ביותר המתרעם על מידותיו של הקב"ה
 עוד מוסיף ה'חפץ חיים', "ויש דיבור רע החמור יותר מן הכל, והוא המתרעם על מידותיו של הקב"ה ח"ו. וכעין שכתוב בפרשת חוקת אצל ארץ אדום 'ותקצר נפש העם בדרך, וידבר העם באלהים ובמשה וגו' אין לחם ואין מים' וגו' (במדבר כא ה), ועבור זה נשלחו עליהם הנחשים השרפים. והוא כעין מה שכתוב בסוף מלאכי 'חזקו עלי דבריכם אמר ה' וגו' אמרת שוא עבוד אלהים' וגו' (מלאכי ג יג-יד). ועל כן ישמור האדם את עצמו מזה העון מאוד, כי הדיבור מסבב יסורים רבים". מי שמתרעם על מידותיו של הקב"ה, חלילה זה גורם לו לסבול יסורים רבים (וראה עוד מגיד דבריו ליעקב חלק לו פרשת חוקת תשע"ט, עמוד לב). וכבר די לנו במה שיש... לא צריך עוד.

איסור 'שקר'

כל זה מענין איסורי 'לשון הרע' ואיסורי 'רכילות'. הדבר השלישי, "שקר, כמו דכתיב מדבר שקר תרחק (שמות כג ז). ובפרט בענין ממון, שהמכחש במה שיש בידו מן חבירו, עובר על לא תכחשו איש בעמיתו הכתוב בפרשת קדושים (ויקרא יט יא). וכל שכן מי שמעיד עדות שקר בבית דין, שעובר על ולא תענה ברעך עד שקר" (שמות כ ג). וכמה יכול האדם להפסיד על ידי ענייני שקר ושבועות. כמה הפסד יכול לבוא לו על ידי זה. מצוי הרבה שמזכירים שם שמים לבטלה, 'בשם ה' כך וכך', 'בה' אלהים כך וכך', על כל מיני 'הבל הבלים', והגמרא (נדרים ז:) אומרת, כל מקום שמצוי שם שמים לבטלה - עניות מצויה שם. שאדם יתרגל להזיזה שלא להזכיר שם שמים לבטלה. מי שיודע יודע כמה רבותינו הפוסקים החמירו בענייני ספק ברכות להקל, אפילו אם יש כמה וכמה ספיקות לא מתירים לברך, בגלל חומר 'לא תשא'. צריך להשגיח בזה עד למאד.

איסור 'חנופה'

עוד לאו שיש ב'שמירת הפה', הדבר הרביעי, "חנופה", ומה זה גדר 'חנופה' (גם בזה יש הרבה טועים ומגיעים לידי מכשול וטעות על ידי זה), "שמירה לו עולותיו בפניו", אדם שרואה את חבירו שעושה מעשים שלא כהוגן, אומר לו 'לא נורא, זה בסדר..', 'נהגו להקל', 'יש גרועים ממך', 'זה בסדר, זה יכול לבוא בקהל', וכיוצא בזה, 'אומר לרשע צדיק אתה' (משלי כד כד), זה גדר ה'חנופה' האסורה, "כמו דכתיב ולא תחניפו וגו' (במדבר לה לג), שהוא לדעת הרבה ראשונים לאו גמור".
וכאן צריכים להוסיף דברי הגאון רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל (צדקת הצדיק אות רסד): יש בני אדם שיגידו, 'וכי יש לי עסק עם רשעים?

אני אף לא פוגש רשע, ולא מדבר עם רשע, ולא משבח רשע. אף פעם לא אמרתי לשום רשע שהוא צדיק, מה האזהרה הזו תיזהר מחנופה, אני לא חנפן!'. אומר ר' צדוק יסוד גדול, גדר החנופה, 'אומר לרשע צדיק אתה', זה לא צריך להיות בשני בני אדם, שראובן עושה עבירה ושמעון מייפה עוולותיו בפניו, אלא זה יכול להיות באדם עצמו, שהוא עושה משהו לא בסדר, ואומר על עצמו 'זה בסדר גמור, לא עשיתי שום דבר רע', זה בכלל 'אומר לרשע צדיק אתה'. זה גדר ה'חנופה'. ועל זה צריך להשגיח ולהיזהר.

איסור 'ליצנות'

עוד דבר שהוא מחטאי ה'דיבור', זה ה'ליצנות', זה הדבר החמישי, "ליצנות, כמו דכתיב ועתה אל תתלוצצו וגו' (ישעיה כב כח), ויסודו ממה דכתיב ודברת בם (דברים ו ז), ואמרו חז"ל ודברת בם, ולא בדברים בטלים (יומא יט:), וליצנות והוללות בודאי לא נפקא מכלל זה. ובענין ליצנות כללו חז"ל (סנהדרין סג:) ואמרו: כל ליצנותא אסירא, בר מליצנותא דעבודה זרה דשריא. וכל שכן הקריאה בספרי פלסתר, בודאי מקלקלת ומטמאה דיבורו וגם נפשו, והוא בכלל הקורא בספרים החצונים שהחמירו החכמים מאוד בדבר, כדאיתא בסנהדרין" (צ:). ורבינו הרמח"ל ז"ל במסילת ישרים (פרק ה) האריך למאד בחומר וקלקול הליצנות. [והובא בקונטרס מגיד דבריו ליעקב חלק לה (פרשת קורח תשע"ט, יח והלאה). ע"ש].

איסור 'אונאת דברים'

עוד חטא מחטאי ה'דיבור', זה 'אונאת דברים', זה הדבר השישי, "אונאת דברים, כמה דכתיב ולא תונו איש את עמיתו

(ויקרא כה יז). והיינו שלא יקניט את חברו". וכמה זה שכיח וקל לעבור על זה, 'מילה' אחת, 'תנועה' אחת, 'דיבור' אחד 'דק מן הדק', והשני כבר נתעצב ונצטער, שזה הוא גדר 'אונאת דברים'. וזה שכיח במקומות עבודה.

זהירות באונאת אשתו ובני ביתו

ואותו דבר גם בבית, 'לא תונו איש את עמיתו', "ויזהר בזה אפילו לאשתו, כמו שאמרו חז"ל". הגמרא אומרת (בבא מציעא נט). שמתוך שדמעתה מצויה, פורענותה מצויה לבוא על ידי אונאתה (רש"י שם). שלא יחשוב האדם שאם הוא קידש אותה וקנה אותה, זה כמו שיש לו שאר חפצים בביתו. האשה עוד איזה חפץ שגם עליו יש לו 'קנין'. וממילא 'הותרה הרצועה', מותר לצעוק לבזות לקלל להכות וכו'. יש מי שיעמוד ויפרע ח"ו.

'אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו'

אדרבא, רבא, מגדולי חכמי התלמוד, שהכיר את אנשי 'מחוזא' (אני לא רוצה לחזור על מה שכתוב בגמרא בראש השנה יז), והוא אמר להם: 'אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו' (בבא מציעא נט סע"א), אתם רוצים לזכות לעשירות? תכבדו את נשותיכם. ובאמת זה כך, זכו הם לעשירות עצומה. בגמרא מבואר בכמה מקומות איזה עשירות הייתה ב'מחוזא'. עד כדי כך שהגמרא מספרת בסוף מסכת בבא קמא (קט.) מספרת על אחד מחכמי התלמוד, רבינא, שהלך להיות גבאי של צדקה, הגיע לעיר הזו וביקש צדקה, וכל אחת מהנשים שם הוציאה 'מחרוזת' של זהב או 'שרשרת' של זהב ונתנה לו, והוא קיבל, שאל אותו רבה תוספאה, 'איך אתה מקבל מהם את זה, הרי יש לנו הלכה שאסור לקבל מנשים רק דבר מועט, אבל לא דבר מרובה, והשרשראות הללו זה שווה סכום גדול', אמר לו רבינא, 'במחוזא זה צדקה מועטת, אני מכיר את

העשירות שלהם, עד כדי כך. כי כיבדו נשותיהם. [א"ה: וראה עוד דברי רבינו שליט"א בספר כנסת יעקב (עמוד רכו והלאה). ע"ש].

זהירות ב'אונאה' אצל העובדים שלו וכיוצא בזה

מוסיף ה'חפץ חיים', "וכל שכן למשרתת, ובפרט אם היא אלמנה או יתומה, שהוא עון פלילי מאד", צריכים להזהר בדברים האלה למאד. לייחס לשני את החשיבות. וזה מצוי אצל 'בעל בית' שיש אצלו שכירים, והוא חושב שהם 'הפקר' גמור, שהוא קנה אותם ל'עבדים כנעניים', אם לא עשו משהו כדת כדן, איזה 'גערות' ו'צעקות' ו'בזיונות' ו'קללות' צועק עליהם. אמנם הוא שכיר ופועל שלך, אבל אין זה אומר שדמו הותר, שדמו הפקר ומותר לצעוק לבזות להקניט לקלל, חלילה.

'כי באפם הרגו איש'

אמרו בשם הגאון ר' ישראל סאלנט זצ"ל, שהיה אומר, שבשביל לפגוע בשני, לא צריך אפילו איזה פעולה, אפשר בתנועה קלה, והביא דוגמא, שואלים את ראובן, 'מה אתה אומר על שמעון, האם כדאי לעשו איתו שותפות, האם הוא אדם נאמן', וראובן לא עונה, הוא רק מעקם את ה'אף' שלו וגמרנו. כך הוא פירש את הפסוק, 'כי באפם הרגו איש' (בראשית מט ו), לא דיבר כלום, לא אמר מילה, רק בתנועה הזו של ה'אף' כבר קבר והרג את השני.

איסור 'הלבנת פנים'

עוד ענין מחטאי ה'דיבור' זה 'הלבנת פנים', הדבר השביעי, "הלבנת פנים, אפילו בשעת תוכחה, כמו דכתיב הוכח תוכיח את עמיתך

ולא תשא עליו חטא" (ויקרא יט יז). ויש בזה כמה סוגים. יש אחד שהוא 'מומחה' ב'הלבנת פנים', שהרי אם אחד אומר לשני מילה בציבור, הוא יכול להחזיר לו, לכן הוא מתנהג ב'ערמה', הוא אומר איזה 'מילה' שצריכים לחשוב להבין מה שהוא אמר, לוקח שתיים שלוש שניות עד שכולם מבינים וכולם צוחקים, ואחרי השניות הללו כבר 'מאוחר' להחזיר, 'עבר זמנו בטל קרבנו'.. זה 'הלבנת פנים' ב'הידור'. גם בזה יש 'הידורים', ויש שעושים את זה עם עוד 'חסידויות'.. וזה שהחריב את ביתנו ושרף את היכלנו, כמו שידוע כל המעשה של 'קמצא ובר קמצא' (גיטין נה:).

איסור ה'גאווה'

עוד חטא מחטאי ה'דיבור', זה ה'גאווה', "דברי גאווה, כמו דכתיב השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך (דברים ח יא), שהיא אוהרה לגסי הרוח כדאיתא בסוטה (ה). וגאווה אפילו בלב אסור, כמו דכתיב תועבת ה' כל גבה לב" (משלי טז ה). וזה עוון שקל לעבור עליו. אדם שיש לו קצת גאווה בלב, כבר בשמים הוא נקרא 'מתועב'. אין אני והוא יכולים לדור במחיצה אחת' (סוטה ה).

לעבור על איסור פעולה לא צריך לעשות איזה 'פעולה'

הגאון ר' פנחס מקוריץ זצ"ל היה אומר (אמרי פינחס השלם שער הענוה אות ג עמוד שסב), ב'גאווה' לא צריך 'פעולות' בשביל לעבור על האיסור, יכול לשכב במיטה, ואומר, 'מי כמוני, ואין כמוני, כולם בטלים ומבוטלים, כולם אפס, אף אחד לא מגיע לקרוסליי', וכבר עובר על איסור.

וַיִּגְבַּה לְבוֹ בְּדַרְכֵי ה'

אבל יש את מידת 'גאווה' נחוצה, כמו שנאמר בדברי הימים 'וַיִּגְבַּה לְבוֹ בְּדַרְכֵי ה' (דברי הימים ב יז ו), שהאדם צריך להחליץ חושים וללכת ו'לצפצף' על כולם. 'ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השי"ת' (הרמ"א בהגה סי' א ס"א). כי צריך להעמיד הדת על תלה.

'משנאיך ה' אשנא'

דוד המלך ע"ה אומר 'הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט, תכלית שנאה שנאתים, לאויבים היו לי' (תהלים קלט כא-כב), כי הם משנאי ה', ואתם יש מצוה להתקוטט (ע' ביאור הלכה ר"ס א ד"ה ולא יתבייש). אם אדם היה רואה איך שמישהו קם על אביו ומכה אותו, נותן לו שתי סטירות לחי ומרביץ לו מכות רצח, האם היה עומד כך ומסתכל? אומר 'אבא אני אעזור לך, אני אגיד תהלים לרפואתך'? בוודאי שלא. אלא הוא היה כולו מתחמם, היה נכנס שנאה בלבו כנגד אותו אחד שמכה את אביו, והוא לא היה מסוגל לשתוק, הדם שלו מבעבע. כך אם רואה האדם כאלה שמכעיסים ומצעררים את אבינו שבשמים, הוא לא אומר 'מה אני יכול לעשות, מן השמים ירחמו, אני אקרא תהלים וה' יעזור', אלא 'ובתקוממך אתקוטט, תכלית שנאה שנאתים, לאויבים היו לי'. וזה מה שמצינו אצל פינחס, הקנאה שלו נבעה מכיון שהוא ראה את כבוד ה' מחולל, הוא לא יכל לסבול ולשתוק, עמד וקינא קנאת ה' צבאות. ורבינו הרמח"ל ז"ל האריך בנפלאות בענין קנאת ה' כמבואר היטב בספר מסילת ישרים (פרק יט), ומצוה ללמוד את דברי קדשו ז"ל.

זכות אביו של יחזקאל הנביא הייתה על שהתבזה על דברי תורה מי שבאמת לבו 'חי' וכואב לו על צער השכינה ועל צער התורה, הוא לא מסתפק ואומר 'וכי מה אפשר לעשות?'. כי הרבה אפשר

לעשות. משתדלים בכל המאמצים. אפילו יסבול ויזערו אותו. הוא מפקיר את עצמו לכבוד השי"ת. אמרו חז"ל יחזקאל בן בוזי הכהן, למה זכה אביו בבן כזה, יחזקאל הנביא, ושראה מעשה מרכבה, כיון שביזה עצמו לכבוד השי"ת [עיין קובץ מאמרים ואגרות (דף ק"ז ובהערה שם), ובספר דברי יואל (פרשת כי תצא דף קפ"ב ע"א), ע"ש]. כשהיה צריך לעמוד ולמחות, עמד ומחה בכל תוקף, עמד וצעק, עמד בפרץ. הגם שגערו בו הרביצו ונזפו בו, הכל מכל כל, לא היה איכפת לו, כי צריך למחות כנגד כבוד ה' יתברך.

על הגאון רבי עמרם בלוי זצ"ל

כאן בירושלים היה מעשה נפלא בדור שלנו על אחד מגדולי הצדיקים רבי עמרם בלוי זצ"ל, עבר בשבת אחר הצהריים ליד קולנוע 'אדיסון' (היום ב"ה התבטל, אני זוכר עוד את ההפגנות שהיו בזמנו, 'ברוך שעקר עבודה זרה מארצנו'), וראה עומדים ומוכרים כרטיסים לאותו בית קולנוע מתועב, (הם כבר זריזים להוציא את השבת, או יותר נכון השבת לא נכנסת אצליהם כלל), הלך גם הוא ועמד בתור של ה'קופה' שמוכרים כרטיסים, עד שהגיע התור שלו, והוא הכניס את הראש שלו לתוך הקופה, ואמר להם, 'אני לא יוצא מכאן, אני עומד כאן, וכך אני מונע את מכירת הכרטיסים! עד צאת השבת אני אעמוד כאן!'. וכך סגר את הקופה עם הראש שלו. והמוכרים שהיו בפנים בער להם כאש, הרי הם רוצים למכור כרטיסים. התחילו להכותו, זה מושך בוקנו, וזה בפאותיו, וזה יורק, וזה סותר, והוא לא מגיב, רק מחייך, אומר להם: 'תעשו מה שתעשו, אני לא אתן שכבוד שבת יהיה מחולל! תרביצו ותמרטו את שערות זקני ופאותי, אני לא יוצא', והכל בשמחה ובחיוך. עד שהבינו עם מי יש להם עסק, 'צור חלמיש', אמרו לו, 'מחילה כבוד הרב, אנחנו איתך לא יכולים, אנחנו נסגור את הקופה עד מוצאי שבת', וכך היה. זה היה רבי עמרם

בלוי וצ"ל, בלי צעקות ובלי יגיעות, שותק על כל מה שהכו אותו, עם חיוך על השפתיים. זה קנאה אמיתית. זה ויגבה לבו בדרכי ה'. וזו מידה כשרה וראויה, כך צריך להיות.

על כבודו יתברך אי אפשר לשבת בשתיקה

בשלך אתה ראשי לוותר ולשתוק. אבל לא על כבודו יתברך. הרי אם אדם יראה ששודדים אותו, וכל ממונו מתבזבז, הוא לא יגיד 'מה אפשר לעשות', אלא הוא יהפוך שמים וארץ להציל את ממונו. כי זה איכפת לו, זה שלו. אותו דבר כל מי שלא מרגיש שהוא 'יתום' אלא יודע שיש לו 'אב רחמן' בשמים שאוהב אותו וחפץ בטובתו, ממילא לבו חי להחזיר טובה לאביו שבשמים.

איסור 'מחלוקת'

עוד איסור מחטאי ה'דיבור', זה ה'מחלוקת', זה הדבר התשיעי, "דברי מחלוקת, ממה שנאמר ולא יהיה כקורח וכעדתו וכו', וכדאיתא (בסנהדרין קי.) שהוא אזהרה שלא להחזיק במחלוקת". בפרשת פינחס קראנו בתורה 'ובני קורח לא מתו' (במדבר כו יא). הדרשנים (הובא בספר אגרא דכלה פרשת פינחס דרל"ז ע"ב בשם אדמו"ר רמ"מ מרמינוב זצ"ל) אומרים שהכוונה היא שבכל דור ודור קיימים בעלי המחלוקת, יש להם 'אריכות ימים'. 'בני קורח לא מתו'. בכל דור ודור, יש את בעלי המחלוקת הפלגנים ומחרחרי ריב ומדון, וכמה צריך האדם להיזהר שלא יהיה לו חלק ונחלה בדברים האלה.

כל האיסורים כלולים באיסור 'מחלוקת'

ובאיסור הזה של 'מחלוקת', "כלול בו כל האיסורים הנ"ל", כל מה שהזכרנו, דהיינו לשון הרע ורכילות ואונאה והלבנת פנים

וכו', "שאו נעשה אצלו הכל כהיתר", כך זה, מטבע ה'מחלוקת' הוא נצרך לדבר דברי שקר, דברי גאווה, חנופה וכו'.

'איסור הכעס'

והאיסור האחרון שמגיע על ידי ה'פה', זה ה'כעס'. "דברי כעס, יזהר מאוד גם מזה, שהוא עון חמור מאד, כמו שאמרו חז"ל. וגם מזה מצוי לבוא לידי מחלוקת, ועלול לעבור כמה לאוין על ידי זה. שמתוך כעסו נעשים כל המעקשים לפניו למישור".

כל הכועס כל מיני גהינם שולטים בו'

מוסיף ה'חפץ חיים', "וזהו שאמרו כל הכועס כל מיני גהינם שולטין בו", כך אומרת הגמרא (נדרים כב.), וזה לכאורה לא מובן, הרי 'גהינם' יש רק אחד, אמנם יש שבעה מדורים בגהינם (סוטה י סע"ב)¹, אבל 'גהינם' הוא אחד. מה זה 'כל מיני גהינם'. אלא הביאור בזה, "שעל כל לא תעשה יש עונש מיוחד", כך מבואר בזהר הקדוש (ח"ג דט"ז ע"ב ברעיא מהימנא), שלכל עוון יש את העונש הפרטי שלו, ואת הגהינם המיוחד שלו. והכועס, 'כל מיני גהינם שולטים בו', כי כשהוא כועס הוא מצוי לעבור הרבה איסורים, יכול לבוא לידי 'הכאה' ש'לאו' אחד, ולדברי גאווה שזה 'לאו' שני, ולדברי מחלוקת שזה 'לאו' שלישי וכו', ולכל אחד ואחד יש את הגהינם הפרטי שלו, לכן 'כל מיני גהינם שולטים בו'.

סיבת הדבר שיש כמה מדורים בגהינם

ו.

הדרשנים אומרים בדרך צחות (הובא בספר מדר דר ח"א עמוד קכה), שאם היה רק מדור אחד בגהינם, גם אם היה חמור והגרוע ביותר, היה 'מתרגל'

חומר איסור ה'כעס' וחובת התשובה

וצריך להיזהר בזה עד למאד. הרמב"ם (פ"ז מהל' תשובה ה"ג) אומר שמענייני כעס צריכים לשוב בתשובה ביותר, כי האדם שקוע בהם וקשה לפרוש מהן. מי שיראה לשון הזהר הקדוש (סוף פרשת תצוה דקפ"ב ע"ב) כמה מחמיר בענין הזה של ה'כעס', שטורף נפשו בכפו, ומסלק את נשמתו ממנו, והרי הוא כאילו עובד עבודה זרה, דברים נוראים, תסמנה שערות ראש מחומר הענין.

למעט בוויכוחים

מוסיף ה'חפץ חיים', "ועל כן נכון לאיש נכון להיזהר מויכוחים, וימעט בזה מאוד כל זמן שאין לו הכרח גדול, כי על ידי ויכוחים עלול מאוד לבוא לידי הקפדה וכעס". זה העצה להמנע מלבוא לידי 'כעס'.

זהירות מכל שיחה בטלה

ומסיים ה'חפץ חיים', "והנפש היפה תזהר גם משיחה במילה, כי גם זה מכלה חלק רב מחיי האדם ומוציא זמנו לבטלה. ועוד כתיב כי ברוב דברים לא יחדל פשע (משלי י יט). עיקרו של דבר לקמץ בדיבורו כל מה שיכול, כדוגמת הטלגרמה", שהוא כותב בקיצור ובצמצום, ב'ראשי תיבות', "כי על כל תיבה צריך ליתן דין וחשבון, כמו שאמרו חז"ל שאפילו שיחה קלה מגידין לו לאדם בשעת הדין (חגיגה ה:). ואם הוא מוכרח לדבר, יתבונן אם הוא מעשרה דברים", שהזכרנו, שלא ייכשל ח"ו.

פה קדוש

הפה צריך שיהיה 'פה קדוש'. המקובלים אמרו דבר גדול, והרב חיד"א זצ"ל מביא את זה (ע' עבודת הקודש ציפורן שמיר סי' יא אות קסה, יוסף

תהלות מזמור קמ, מראית העין פסחים ג, פה אחד סוף הגש"פ, 'פה' בגימטריא 'אלהים' (וע"ע פרי עץ חיים שער חזרת העמידה פרק ז). 'שפה', בגימטריא 'שכינה'. 'לשון' בגימטריא 'שכינה'. ללמדך כמה ה'פה' צריך להיות בקדושה ובטהרה.

ולכן צריכים להתחזק בזה, "כלל הדברים, צריך להיות שומר מעולה בכרם ה', ואשרי חלקו בזה ובבא". וה' יעזרנו על דבר כבוד שמו, ברוך ה' לעולם אמן ואמן

חידו"ת לפרשת מטות

א. בענין הזאת שלישי ושביעי בגר שנתגייר

ז"ך תמוז תדש"מ.

במדבר (ל"א י"ט): "ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים, כל הורג נפש, וכל נוגע בחלל תתחטאו ביום השלישי וביום השביעי, אתם ושביכם".

ופירש רש"י ז"ל: "אתם ושביכם, לא שהגויים מקבלין טומאה וצריכין הזאה, אלא מה אתם בני ברית אף שביכם כשיבואו לברית ויטמאו - צריכין הזאה", וזו לשון רבינו בחיי ז"ל: "אתם ושביכם, לכשיתגיירו ומקבלים טומאה צריכים הזאה".

ונתעוררתי להבין מדוע נצרך פסוק זה, והרי אחר שהגוי התגייר דינו כישראל לכל דבר, וממילא נמצא בפרשת טומאה וטהרה, ואם כן פסוק זה שבא ללמדנו שהגוי כשנתגייר ונטמא צריך הזאה שלישי ובשביעי למה לי. רשמתי למזכרת כי כעת אין מפרשי רש"י תחת ידי.

ולומר דאחר שבפרשת פרה אדומה שבספר במדבר (י"ב ב') כתוב: "זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה וגו' וגו', ואסף איש טהור את אפר הפרה והניח מחוץ למחנה במקום טהור, והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נדה חטאת הוא", ואם כן הרי כתוב **בני ישראל** ונתמעטו גרים כנודע, עיין מנחות (ס"א ב') והגאון חיד"א ז"ל האריך בזה בספרו ברכי יוסף או"ח (סימן תר"מ אות א') ועוד לו שם (סימן תרפ"ט אות ב'), ובספרו מחזיק ברכה או"ח (סימן תר"מ אות א'), ובספרו ראש דוד (פרשת בהר), ולכן הוצרך קרא האמור כאן אתם ושביכם ללמדו דגם גר בפרשת טומאה וטהרה.

לענ"ד הא ליתא, שהרי גם כתוב שם (פסוק י'): "וכבס האוסף את אפר הפרה את בגדיו וטמא עד הערב והיתה לבני ישראל ולגר ולגר הגר בתוכם לחקת עולם" ודוק.

ומה גם דכל אותם פסוקים דספר במדבר אינם אמורים אלא בדיני מצות פרה אדומה ולא בדיני טומאת מת וטהרתו בהזאת שלישי ושביעי, ואדרבה בדיני טומאת מת וטהרתו שם בספר במדבר (פסוק י"ד) כה כתוב:

"זאת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים", ולא נזכר לא בני ישראל ולא הגר הגרים בתוכם, ופשיטא דאין דרשה כזו "אדם ולא גרים", ואדרבה מצינו בספרא (פרשת ויקרא) שדרשו אדם לרבות גרים ועיין ברכי יוסף (סימן תר"מ) הנ"ל, וכל הענין עדיין צריך עיון וליבון.

עכשיו מצאתי דברים נפלאים בזה לגאון המובהק מלבי"ם זצ"ל בביאורו היקר לספרא פרשת ויקרא (דבורא דחובא סימן קצ"א) בענין זה מתי "בני ישראל" ממעט גרים ומתי גם גרים בכלל, עיין שם נפלאות עוזו ותורתו זיע"א.

ב. בענין טבילת כלים של גר שנתגייר

במדבר (ל"א כ"א): "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה וגו', כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה יתחטא וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים".

ופירש רש"י ז"ל: "אך במי נדה יתחטא, לפי פשוטו חטוי זה לטהרו מטומאת מת, אמר להם צריכין הכלים גיעול לטהרם מן האיסור וחטוי לטהרן מן הטומאה. ורבותינו דרשו מכאן שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות, ומי נדה הכתובין כאן דרשו מים הראויים לטבול בהם נדה. וכמה הם ארבעים סאה, תעבירו במים, מטבילו ודיו ודוקא כלי מתכות".

ועיין בדברי הרמב"ן ז"ל שם ומה שהעיר על דברי רש"י, ובמפרשי רש"י שהסבירו דבריו, ועיין לגאון הנצי"ב ז"ל בספרו העמק שאלה (שאלתא קל"ז אות י"ב) ובפירושו העמק דבר במדבר (שם), ועיין היטב בדברי רבינו בחיי ז"ל שם ודוק.

ומקור הדברים במסכת עבודה זרה (ע"ה ב'): "הלוקח כלי תשמיש מן הגויים את שדרכו להטביל יטביל, להגעיל יגעיל, ללבן באור ילבן באור, וכו', תנא וכולן [אף הנגעלים והמלובנים, רש"י] צריכין טבילה בארבעים סאה. מנהגי מילי אמר רבא דאמר קרא כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת וכו' אמר רב נחמן אמר

רבה בר אבוא אפילו כלים חדשים במשמע וכו' אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא לא שנו אלא בלקוחין וכמעשה שהיה, אבל שאולין לא". פירש רש"י: "בלקוחין שנחלטו ביד ישראל, וכמעשה שהיה במדין שהיו חלוטין להם לישראל הכלים".

וראיתי לגאון המובהק ז"ל בשו"ת מהרש"ג ח"ג (סימן מ"ח דמ"א ע"א) שכה כתב: "אני מסתפק בגוי שנתגייר אם צריך להטביל כליו, ולכאורה לא נמצא דין זה בפוסקים. ויש לומר כיון דטבילת כלים אינה מטעם בליעת איסור אלא חידוש שחידשה תורה כמבואר בסוף מסכת עבודה זרה ובשלחן ערוך יו"ד (סימן ק"כ) דילפינן מכלי מדין ובעינן דלמא דמעשה שהיה ע"ש, אם כן אפשר שדווקא אם הכלים יצאו מרשות זה לרשות אחר, דהיינו מרשות גוי לרשות ישראל ככהאי גוונא הכתוב הצריך טבילה, אבל בגוי שנתגייר "שהכלים" נשארו ברשות הראשון אל ש"הבעלים" הם שנשתנו בתחילה גוי ועכשיו ישראל, אפשר דבכהאי גוונא לא הצריך הכתוב טבילה, ולמעשה היה נראה בכהאי גוונא להטביל הגלים בלא ברכה" עכ"ל, ועיין בספר דרכי תשובה יו"ד (סימן ק"כ אות ד') עיין שם.

ובעניותי יש לי להבין שהרי בירושלמי עבודה זרה (פ"ה הט"ו) פירשו שטעם טבילת כלים לפי שיצאו מטומאת נכרים לקדושתן של ישראל, ורבותינו ע"ה העתיקו ירושלמי זה ועיין ריטב"א ז"ל עבודה זרה (ע"ה ב') ושו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן ס"ג) ועיין בית יוסף וט"ז יו"ד (ר"ס ק"כ) ועוד.

ולפי זה שמדין כניסה מטומאת נכרי לקדושת ישראל נגעו בה, גם בגוי שנתגייר קיים טעם זה ויש לו להטבילו, שמקודם היה ברשות נכרי ובטומאתו, ועכשיו נתגייר הכלי ונכנס לקדושת ישראל, ומה בכך **שהבעלות** אחת, והרי סוף סוף הכלי נתעלה מטומאת גוי לטומאת ישראל דוק ועיין. **ולגוף** החקירה אם כליו של גוי שנתגייר צריכים טבילה - עיין שו"ת ציון לנפש חיה (סימן פ"ה) וספר טבילת כלים (ספ"ג דף ק') ובכל המצויין שם, ומה שכתבתי במקומו בס"ד, והעירוני לשו"ת שבט הלוי ח"ו (סימן רמ"ה) שפסק שגר שנתגייר כליו צריכים טבילה ע"ש, ולקובץ "נר יום טוב" שנת תשס"א (גליון י' דף רמ"ז), ואין לי הספרים הנ"ל ואתה תחזה.

ג. בענין נבו

במדבר (ל"ב ג'): "עטרת ודיבן ויעזר ונמרה וחשבון ואלעלה ושבם ונבו ובען".

ובתרגום אונקלוס שם: "מכללתא ומלבשתא וכומרין ובית נמרין ובית חושבנא ובעלי דבבא וסימא, ובית קברתא דמשה ובעון". הרי שכאן אונקלוס תרגם נבו דהיינו בית קבורתא דמשה.

ובתרגום המיוחס ליונתן שם תרגם: "מכללתא ומדבשתא מכוור ובית נמרי ובית חושבני מעלת מרא שירן ובית קבורתיה דמשה ובעון".

ושם בספר במדבר (ל"ב ל"ח): "ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם", ובתרגום אונקלוס שם: "וית נבו וית בעל מעון מקפן שמהן וית במה וקרן בשמהן ית שמהת קרויא די נבו" הרי שכאן נבו תרגם נבו, ובתרגום המיוחס ליונתן שם תרגם נבו: "וית בית קבורתיה דמשה".

ועוד בספר במדבר (ל"ג מ"ז): "ויסעו מעלמן דבלתימה ויחנו בהרי העברים לפני נבו", ובתרגום אונקלוס שם: "ונטלו מעלמן דבלתימה ושרו בטורי דעבראי דקדם נבו", גם כאן נבו תרגם אונקלוס נבו, ובתרגום המיוחס ליונתן שם תרגם: "ונטלו מעלמן דבלתימה ושרו בטוורא עבראי קדם בית קבורתיה דמשה".

והתעוררתי להבין מדוע אונקלוס בפרק ל"ב תרגם הר נבו "בית קברתא דמשה", ואילו בשאר שני המקומות לא תרגם כן אלא תרגם נבו.

ותו עולם הפוך חזינא הכא, כי מנהגו של תרגום המיוחס ליונתן שמשנה תרגומו ממקום למקום, וראיות הרבה לדבר ימצא המעיין בחיבורי תורת יעקב (סימן נ"ד אות ב', וסימן נ"ו אות א', וסימן ק"א אות ג', וסימן קס"ב), ובשאר בחיבורי בס"ד, אבל מנהגו של אונקלוס שאינו משנה תרגומו, ובכל מקום מתרגם באותה דרך ובאותו אופן, ואילו כאן החליפו שיטתם, שהמיוחס ליונתן בכל שלשת המקומות תרגם נבו "בית קבורתיה דמשה" ולא החליף תרגומו, ואילו אונקלוס שינה, והדבר אומר דרשני. כך התעוררתי בס"ד בהיותי קורא שנים מקרא אחד תרגום.

שוב נזכרתי בס"ד שרבותינו הראשונים במלאכים ז"ל, לימדונו שאונקלוס פסוק זה האמור בפרק ל"ב לא תרגם כל עיקר, וכדכתב רש"י ז"ל

מגיד דבריו ליעקב | חידו"ת לפרשת מטות לה

ברכות (ח' ב'): "עטרות ודיבון אין בו תרגום", וביאור דבריו עיין בצל"ח ובספר היקר שלמה משנתו שם, ועיין שם בתוספות ותוספות רא"ש ובפסקי הרא"ש שם, ואביא רק דברי תלמידי רבינו יונה על הלכות הרי"ף שם (ד"ד ע"ב): "אפילו עטרות ודיבון, יש מפרשים דנקט זה הפסוק מפני שאין לו תרגום וקאמר שאפילו הפסוקים שאין להם תרגום צריך לקרוא אותם שלשה פעמים, וזה אינו נראה שהרי מצינו הרבה פסוקים אחרים שאין להם תרגום כגון פסוקים של ברכת כהנים, ואחרים הרבה, ולמה לא הזכירם, ועל כן נראה דמשום הכי נקט האי קרא לאשמעינן דאפילו עטרות ודיבון שאין לו תרגום אונקלוס, אלא תרגום ירושלמי שזהו מכללתא ומלבשתא צריך לומר אותו התרגום שיש לו, והפסוקים אחרים שאין להם לא תרגום אונקלוס ולא תרגום ירושלמי אפשר שדי בשיאמר אותם שתי פעמים ואפשר שצריך לומר אותם שלש פעמים. מפי הרב נר"ו עכ"ל, ועיין בספר שלמה משנתו דלעיל ודוק.

ולפי זה מה שיש ונמצא תרגום באונקלוס שלפנינו, בודאי הגמור לא מאונקלוס יצא, כי הוא כלל וכלל לא תרגם פסוק זה כנ"ל, והוא תרגום אחר ירושלמי וכיוצא בו וכו', ובטלה הסתירה המדומה בדברי קדשו, וגם אונקלוס לא שינה מנהגו כאן, ואתי שפיר הכל ודוק היטב.

ועוד עיין בפרישה על טור או"ח (סימן רפ"ה אות ב'), ולגאון רבי יונתן אייבשיץ ז"ל בספרו יערות דבש ח"ב (דרוש ב'), ולגאון חיד"א ז"ל בספרו ברכי יוסף או"ח (סימן רפ"ה), ושו"ת תשובות והנהגות ח"ג (סימן צ"ט) ואכמ"ל.

ד. בענין בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש הראשון

במדבר (ל"ג ג'): "ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים, ומצרים מקברים את אשר הכה ה' בהם כל בכור ובאלהיהם עשה ה' שפטים".

ונתעוררתי בס"ד מהו זה שהמקרא כופל הדברים ויסעו מרעמסס בחדש הראשון, ושוב חוזר ואומר בחמשה עשר יום לחדש הראשון.

ובם"ד אמרתי עם מה שקדם שחודש ניסן מזלו טלה, והוא כח אלהות מצרים שהיו עובדים לטלה, ועיקר שליטת המזל וכוחו הוא בחמשה עשר בו, דאז הלבנה במילואה והמזל שולט בכוח ובעוצמה כנודע, וכתוב בספר עבודת ישראל (פרשת החודש): "והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחודש בין הערבים, נראה ליתן טעם למה דוקא ציוה הקב"ה להקריב את הפסח בארבע עשר בו ולשחוט בין הערבים דוקא, מפני שידוע שמזל של מצרים הוא טלה, ובניסן שולט מזל טלה, ובחצי חודש הוא בתוקפו וגבורתו, ובין הערבים הוא שליטת החיצונים, לכן ציוה הקב"ה לשחוט את הפסח בין הערבים ובארבעה עשר, להראות שהכל כאין נגדו והוא מושל על הכל", וממש כיוצא בזה כתב בספר בני יששכר (מאמרי חודש ניסן מאמר ד') ע"ש.

ועוד שם בספר בני יששכר: "בעצם היום הזה הוצאתי וכו'", דייקא בעצם היום הזה חמשה עשר לחודש ניסן זמן שליטת המזל הגבוה שבכל המזלות, וביום המערכת הגדול שבמזל ההוא, ואז בו ביום נשדד המערכה, והוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים שהיו עובדים למזל ההוא, וממילא נדע שאין כח בטבעיים לפעול זולת בחפצו והשגחתו ית"ש, וכיוצא בזה כתב גם בספרו דרך פקודיך (מצוה ו' חלק המחשבה אות ג') ע"ש.

לכן אמר קרא דעם שהיה זה בחודש "הראשון" הוא ניסן שמזלו טלה, ובהא היה מקום לעכב את ישראל, ולא זו בלבד אלא גם "בחמשה עשר" בו שאז הלבנה במילואה ועיקר שליטת המזל, ובודאי היה זה צריך לעכב גאולת ישראל - עם כל זה יצאו בני ישראל ביד רמה, ואדרבה ואדרבה בשעיקר זמן תוקף כוחם אז בדיוק ה' הכה בהם והרג בכוריהם ובאלהיהם עשה שפטים ודוק.

ואחר כך עינתי במפרשי התורה וראיתי לרבינו חיים ׳ן׳ עטר ז"ל בספר אור החיים הקדוש שם שעמד בזה וכה כתב: "אולי שרמזו מה שאמרו רבותינו ז"ל כי חודש ניסן הוא זמן שמזלם של ישראל עומד, גם זמן שלימות ההצלחה בו הוא חמשה עשר בחודש, והוא אומרו ויסעו וגו' בחודש הראשון, שהוא זמן העמדת מזלם, ועוד לתוספת גודל המערכה בחמשה עשר שהוא זמן מילוי הלבנה ואומרו לחודש הראשון, לפי שאין גדר זה מורה על רום ההצלחה אלא כשהוא בחודש המוצלח".

וכיוצא בזה כתב הגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר שם: "בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש הראשון. כפל לשון ללמדנו שגם החדש

גרם לדבר, וגם היום הזה עשה ה' להיות גורם לזה, ומזה אנחנו למדים שהחודש עצמו הוא עת טוב לישראל" ודוק. ואני עני הנלע"ד כתבתי בס"ד.

ה. בענין במקהלות נקהלו על משה ואהרן

במדבר (ל"ג כ"ב): "ויסעו מרסה ויחנו בקהלת: (כ"ג) ויסעו מקהלתה ויחנו בהר שפר: (כ"ד) ויסעו מהר שפר ויחנו בחרדה: (כ"ה) ויסעו מחרדה ויחנו במקהלת: וגו' (ל"ו) ויסעו מעציון גבר ויחנו במדבר צין הוא קדש".

ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל (פסוק כ"ב) תרגם: "ונטלו מריסא ושרו במקהלת אתר דאתכנשו קרח וסיעתיה על משה ואהרן". [ומה שכתוב כאן בתרגום במקהלת בודאי הגמור אצלי שהוא טעות הדפוס וצריך לומר קהלתה, וכן מצאתי בתרגום יונתן הנדפס על פי כתב יד (מהדורת רידר דף רצ"ז) וז"ב].

ורבינו יעקב בעל הטורים ז"ל שם כתב: "בקהלתה, על שם ויקהל עליהם קרח את כל העדה (במדבר ט"ז י"ט)".

ושם על פסוק כ"ה: "ויסעו מחרדה ויחנו במקהלות", תרגם המיוחס ליונתן בן עוזיאל: "ונטלו מחרדה ושרו במקהלות אתר כנופיא", ולכאורה אין הדברים מובנים מהו "אתר כנופיא", ומצאתי בספר מסעות ישראל המיוחס לגר"א ז"ל (דף ל"א) שהרב המהדיר ז"ל (בהערות אות ל"ד) עמד בדברי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל הללו וכה כתב: "אתר כנופיא, לא פירש לנו מה זה ועל מה זה" עכ"ל, וצ"ב.

ועיין לרבינו יעקב בעל הטורים ז"ל שם שכתב: "ויחנו במקהלות, על שם ויקהלו על משה ועל אהרן".

ולכאורה דברי רבינו בעל הטורים ז"ל תמוהים עד למאוד, שהרי בפסוק כ"ב הוא עצמו כתב "ויסעו מריסה ויחנו בקהלתה על שם ויקהל עליהם קרח את כל העדה" כנ"ל, הרי שמעשה קרח היה כשישראל היו חונים **בקהלתה**, ואם כן איך כתב בעל הטורים ז"ל בפסוק כ"ה "ויסעו מחרדה ויחנו במקהלות, על שם ויקהלו על משה ואהרן", ולפי זה מעשה קרח היה **במקהלות**, ולא כשחנו **בקהלתה** כדכתב הוא עצמו לעיל, והרי קהלתה לחוד ומקהלות לחוד, ואטו מעשה קרח בשני מקומות היה וצ"ע.

ומצאתי עכשיו בספר מקור ברוך (הנדפס בירושלים תרפ"ט דף קי"ט) שעמד בדברי בעל הטורים וכה כתב: "ולא אדע מנין לקח זאת בעל הטורים ז"ל דבקהלתה נקהל קרח לחלוק על רש"י דברים (א' א') שמעשה קרח היה בחצרות.

ובן אומר בעל הטורים שם במקהלות על שם ויקהלו על משה ואהרן וקשה אם מעשה קרח היה בקהלתה כדכתב בעל הטורים בפסוק כ"ב לא היה מעשה זה במקהלות כדכתב בפסוק כ"ה וכו', עיין שם דאסיק בצ"ע.

ואחר שלא יתכן כלל וכלל שרבינו בעל הטורים ז"ל יכתוב דברים סותרים זה לזה תוך כדי דיבור, אמרתי לטרוח ולעיין בדברים והנני לכתוב הנלע"ד בס"ד.

הנה נראה ברור שבעל מקור ברוך ז"ל הבין דברי בעל הטורים ז"ל דפסוק כ"ה שכתב "על שם ויקהלו על משה ועל אהרן", שהכוונה על מעשה קרח האמור בספר במדבר פרק ט"ז פסוק ג' "ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם רב לכם כי כל העדה כולם קדושים" וגו'.

אבל אחר בקשת הרשות אומר אני בס"ד דלא היא, ואין כוונת בעל הטורים ז"ל באומרו ויקהלו על משה ועל אהרן על מעשה קרח דפרק ט"ז הנ"ל, אלא כוונתו לאמור שם בפרשת חקת פרק כ' פסוק ב' "ויבואו בני ישראל מדבר צין בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם ולא היה מים לעדה, ויקהלו על משה ועל אהרן", ולמעשה זה נתכוין בעל הטורים בפסוק כ"ה ודוק.

גם מה שתמה הרב מקור ברוך הנ"ל מנין לקח בעל הטורים לפרש קהלתה על משה קרח, והרי רש"י ז"ל פירש שבחצרים היה מעשה קרח - הנה מקור דברי בעל הטורים ז"ל טהור בדברי המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם שתרגם: "ויחנו בקהלתה, ושרו בקהלתה אתר דאיתכנשו קרח וסיעתיה על משה ואהרן", וכבר נודע שנחלקו רבותינו במדרש אם קרח אחר מעשה מרגלים היה או לפני מעשה מרגלים היה וכדכתב הרא"ם ז"ל בראשית (א' א') ובמדבר (י"ג א') ושפתי חכמים שם (אות א'), ורא"ם שם (ט"ז ד') ושפתי חכמים שם (אות פ'), ורא"ם דברים (א' א') ושפתי חכמים שם (אות ז'), ואכן מפורש במדרש אגדה במדבר (ס"פ י"ז אות כ"ח דף קי"ט) "מעשה קרח היה לפני שנחמנו לעשות דגלים", דהיינו בראש חדש אייר בשנה השניה לצאתם

ממצרים ככתוב בראש ספר במדבר, וממילא לפי השיטות האמורות באיזה זמן היה מעשה קרח, תהיה נפקותא גם באיזה מקום אירע מעשה קרח ודוק. [נועיין בזה בחיבורי הנכחי לעיל (סימן) וצרף לכאן].

ו**חושבני** שלפי מה שכתבתי לבאר דברי בעל הטורים ז"ל "ויחננו במקלות, על שם ויקהלו על משה ועל אהרן" דהיינו המעשה האמור בפרשת חקת כשמתה מרים ולא היה מים לעדה ואז נקהלו על משה ואהרן כנ"ל, נשכיל ונבין גם דברות המיוחס ליונתן בן עוזיאל שתרגם "ויחננו במקלות, ושרו במקלות אתר כנופיא", דהיינו במעשה מי מריבה שנתקהלו ונתכנפו ישראל על משה ואהרן לבקש מים כנ"ל ודוק.

ואם אכן כנים אנחנו בדברינו אזי יוצא **שכל** דברי רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל הן במה שכתב דקהלתה שם היה מעשה קרח, והן בדמקהלות נתקהלו העם על משה ואהרן בגלל שלא היה מים, מקורו ברוך וטהור בדברות המיוחס ליונתן בן עוזיאל, ומשם חצב לקח בעל הטורים ז"ל דבריו ודוק היטב.

איברא דלפי דברינו עדיין יש לעיין ואכתי קשיא לי בדברות בעל הטורים ז"ל במה שכתב בפסוק כ"ה "ויסעו מחרדה ויחננו במקלות פירוש על שם ויקהלו על משה ואהרן" ולדברינו היינו מה שכתוב בספר במדבר (כ' ב') על שלא היה לעדה מים לשותות כשמתה מרים כנ"ל, והוא תימה דמעשה זה היה **בקדש במדבר צין** וככתוב להדיא שם וכן"ל, אבל המקום מקהלות **אינו** במדבר צין, ומדבר צין נזכר לקמיה פסוק ל"ו "ויסעו מעברונה ויחננו בעציון גבר, ויסעו מעציון גבר ויחננו מדבר צין היא קדש", ושם היתה מיתת מרים ושלא היה מים לעדה, ולא כדברי בעל הטורים שהיה זה במקלות לפי ביאורי וצ"ע. [נועיין היטב בדברי התוספות שבת (פ"ט א' ד"ה מדבר) ובבא קמא (ל"ח א' ד"ה פארן), ובדברי הגאון רבי דוד פארדו ז"ל בספרו משכיל לדוד במדבר (י"ג ב' וט"ז ד)].

אחר כותבי כל האמור לעיל בס"ד, אמרתי לנפשי הרי כבר יסדנו יסוד גדול שדברות רבינו יעקב ז"ל בעל הטורים בפרפראותיו לתורה מיוסדים ומושתתים על דברות רבינו אלעזר מגרמיזא בעל הרוקח ז"ל בפירושו על התורה, ולא פעם ולא פעמיים ראיתי שדברי בעל הרוקח מאירים ומתמימים דברות בעל הטורים ז"ל, וממנו יתד וממנו פנה להבין ולהשכיל היטב דברי בעל הטורים ז"ל, והרבה יש להעזר בו לרדת לסוף

דעת בעל הטורים ולהבין נכונה כוונת דבריו על אשורם, ודוגמאות הרבה תמצא בחיבורי תורת יעקב כגון סימן ל', וסימן ס"ח, וסימן ע"ה, וסימן פ"ב, וסימן פ"ג, וס"ס ק"י, וסימן קפ"ט ע"ש, ובחיבורי מנוחת שלום ח"ו (סימן ו'), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ט (סימן ב'), ובארוכה בחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן י"ח) עש"ב, ועיין בחיבורי טל חיים (סימן י'), וכן בחיבורי יגדיל תורה ח"ב כת"י בחידושי למגילה (ג' א'), ובחיבורי הנכחי לעיל (סימן) ולקמן (סימן) עיין שם צרף לכאן.

ואם כן ניתי ספר תורה הוא פירוש בעל הרוקח על התורה ונחזי, אולי מדבריו נבין נכונה דברות בעל הטורים ז"ל, ואכן כאשר דימייתי וחשבתי כן ראיתי, ששם בפירוש בעל הרוקח ז"ל (פרשת מסעי דף קמ"ז) כה כתב: "ויחנו בקהלתה, ויקהל עליהם קרח וכו', ויחנו במקהלות ויקהלו על משה ועל אהרן, כשנחסרו המים" עכ"ל.

הרי שפתותיו ז"ל ברור מללו כאשר כתבתי בס"ד, דהאי קרא דויקהלו על משה ואהרן אין הכוונה על **מעשה קרח**, אלא הכוונה על **מעשה מי מריבה** וכדכתב להדיא "כשנחסרו המים", והיינו עובדא דפרק כ' כאשר מתה מרים, ותלי"ת שעזרני ותתן אמת ליעקב, כן יעזרנו השי"ת תמיד אנס"ו כיר"א.

והנה זכיתי לספר יקר הוא ספר בעל הטורים מהדורת ידידי הרה"ג יק"ר שליט"א, ויחד עמו נטע בו אדר הוא הספר הנהדר ומאוד"ר עטרות אד"ר לגאון האדר"ת ז"ל, וישר כוחו של הרב המהדיר שליט"א שזיכנו במהדורה מהודרת עם הספר עטרות אד"ר ושכמ"ה.

ועיינתי עכשיו שם, וכה ראיתי כתוב שמעלת ידידי היקר שליט"א (מהדורות דף ש"ג) על דברי בעל הטורים בפסוק כ"ה "ויחנו במקהלות, על שם ויקהלו על משה ועל אהרן" ציין **לעיל ט"ז ג'**, הרי שהבין כוונת בעל הטורים ז"ל **למעשה קרח**, ולענ"ד לא היא אלא כוונתו ז"ל כאשר כתבנו למעשה **דמי מריבה** הכתוב בפרשת חקת (פרק כ') כשמתה מרים ולא היה מים לעדה ונקהלו על משה ואהרן, והוא מוכרח דאם לא כן דברי בעל הטורים ז"ל סותרים זה לזה תוך כדי דיבור כנ"ל וצ"ב.

גם ראיתי שם בספר עטרות אד"ר ז"ל (דף רי"ז) שכה כתב הגאון האדר"ת ז"ל שם: "בקהלתה על שם ויקהל עליהם קרח את כל העדה - רש"י

מגיד דבריו ליעקב | חידו"ת לפרשת מטות מא

דברים (א' א') כתב וחצרות במחלוקת של קרח, דבר אחר מעשה מרים, פירושו השני כתוב בספרי שם, ופירושו הראשון לא ידעתי כעת מקורו.

במקהלות על שם ויקהלו על משה ועל אהרן - הוא מה שכתוב בפרשת חקת (ר"פ כ'), [ויבואו בני ישראל מדבר צין בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם ולא היה מים לעדה, ויקהלו על משה ועל אהרן], אבל קשה שזה היה במדבר צין כמו שכתוב שם ויבואו מדבר צין וישב בעם בקדש, והוא מאוחר הרבה ממקהלות וכמו שכתוב לקמיה פסוק ל"ו, עד כאן דברי הגאון האדר"ת ז"ל.

הרי שגם הוא ז"ל כבר כתב לבאר דברי בעל הטורים ז"ל כדכתיבנא דלא על מעשה קרח קאי, אלא על מעשה מי מריבה, וזכה לאמת כמבואר במקור דברי בעל הטורים ז"ל הם דברי בעל הרוקח ז"ל כנ"ל ודוק היטב.

והגאון האדר"ת ז"ל גם עמד שהדברים תמוהים לכאורה שהרי מעשה מי מריבה היה במדבר צין בקדש, ולא במקהלות שקדמה בכמה מסעות לפני בואם למדבר צין היא קדש וכאשר תמהתי וזכיתי לדעתו הגדולה וצע"ע. [ועיין בדברי רבינו החזקוני ז"ל דברים (א' א') ובמדבר (י"ג כ"ו, כ' א', ל"ג י"ט), ובדברי הרמב"ן ז"ל בראשית (י"ד ז') ושם בדברי הרא"ם ז"ל, ורמב"ן (שמות ט"ז א'), במדבר (י"ב ט"ז, כ' א'), ובדברי רבינו בחיי ז"ל במדבר (כ' א') עיין שם].

ומה שכתב הגאון האדר"ת ז"ל שלא ידע מקור דברי רש"י ז"ל שמעשה קרח בחצרות היה - הנה בחיבורי יגדיל תורה ח"א הנדפס בשנת תשנ"ה (סימן י"ט) חשפתי בס"ד מקור דברות רש"י ז"ל, והם נמצאים במדרש דברים רבה כתב יד (ר"פ דברים), ועיין גם בחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן ג' דף ל') וצרף לכאן ודוק היטב.

והאידינא באה לידי מהדורה חדשה של בעל הטורים על התורה (שנת תשנ"ו) וראיתי למעלת ידידי הרב המהדיר היק"ר שליט"א שעל דברי בעל הטורים דלעיל "במקהלות על שם ויקהלו על משה ואהרן", כה כתב שם (דף ת"ב הערה י"ג): "בעטרו אד"ר הבין שהוא הכתוב בפרשת חקת ויקהלו על משה ואהרן והקשה שזה היה במדבר צין והיא מאוחר הרבה ממקהלות ע"ש, ונראה שכוונת רבינו בעל הטורים לכתב לעיל י"ז ז' 'ויהי בהקהל על העדה על משה ואהרן', וכך צריך לומר גם בדברי רבינו בעל

הטורים, ואולי באשגרא דלישנא כתב ויקהלו על משה ואהרן, ופירוש הדברים ככתוב בתרגום יונתן כאן: "ושרו בחרדה אתר דתוהו על בישתא דמותנא, ונטלו מחרדה ושרו במקהלות אתר כנופיא" ופירושו כי במקהלות נקהלה העדה על משה ואהרן בהתלוננתם אתם המיתם את עם ה', וזהו "דתוהו על בישתא דמותנא" שאכלה האש את מקריבי הקטורת" עכ"ל.

חרי שכאן חזר בו מעלת הרב המהדיר הי"ו מלפרש שכוונת בעל הטורים על מעשה קרח האמור לעיל (ט"ז ג') כמו שכתב במהדורה הקודמת, כי זה אי אפשר וכדכתיבנא ולא יסתרו דברי בעל הטורים ז"ל זה לזה תוך כדי דיבור.

אמנם דרכו החדשה בביאור בעל הטורים ז"ל, בעניותי אינה נראית לי, שאחר שבפסוק כ"ב כתוב שחנו בקהלתה ושם היה מעשה קרח כדתרגם המיוחס ליונתן בן עוזיאל וכדכתב בעל הטורים כנ"ל, איך יתכן שאחרי כן כשנסעו מקהלתה וחנו בהר שפר, ומשם נסעו לחרדה, ומשם נסעו וחנו במקהלות, שם נקהלו ישראל על משה ואהרן בטענת אתם המתם את ה', וחזרה השאלה הקשה אטו מעשה קרח היה בשני מקומות גם בקהלתה וגם במקהלות זו לא אמרה אדם מעולם, ובפרט שפשט המקראות דלעיל מבואר שבו בזמן שמתו מאתיים וחמישים הנשיאים באותו מקום למחרת התקהלו ישראל על משה ואהרן וטענו אתם המתם את ה', ולא כאשר נסעו כמה מסעות אז נזכרו לטעון זאת, וצ"ב.

וגם ביאורו בדברי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל דבחרדה "דתוהו על בישתא דמותנא", שהכוונה על שאכלה האש את מקריבי הקטורת", לא נראה לי כי "מותנא" הכוונה "מגיפה" ולא מיתת שריפה, כמו שתעיין ותמצא שבכל מקום שכתוב בתורה "מגיפה", אזי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל מתרגם "מותנא", ולדוגמא אציין לדבריו רק בספר במדבר (י"ד ל"ז, י"ז י"ג ל"ד. כ"ה ח' ט' י"ח. כ"ו א' ב' י"א) ועוד, ובולטים הדברים בדברי המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם (ל"א ט"ז) על הפסוק "ובני קרח לא מתו" שכה תרגם: "ובנוי דקורת לא מיתו במותנא, ולא לקו ביקידתא, ולא טמעו בבליעת ארעא", הרי כשבא לציין מיתת "שריפה", הוא מתרגם "יקידתא" ואינו מתרגם "מותנא", וכן הוא להדיא בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל במדבר שם (י"ז ב' ד' ו"ה) ע"ש, ופשוטו שבחרדה חרדו ישראל על המכה הגדולה שהוכו במגיפה ארבע עשרה אלף ושבע מאות איש.

ובפרט אני תמה אחר **שבמקור** דברי בעל הטורים ז"ל דהיינו בפירוש בעל הרוקח ז"ל לתורה כתוב להדיא "ויחנו במקהלות ויקהלו על משה ועל אהרן, **כשנחסרו המים**", ומשם העתיק בעל הטורים דבריו כנ"ל, אזי איך אפשר לנו לפרש שמדובר על שנקהלו הקהל על משה ואהרן כשהתלוננו אתם המתם את עם ה', אתמהא.

ומה גם שדוחק גדול שלפי זה נצטרך להגיה דברי בעל הטורים ז"ל, מה שלא מצינו לו בסיס סעד ואסמכתא לא בכתבי יד ולא בשאר ספרים ישנים, ואנן קיימא לן "אין לשבש גירסאות מדעתינו" כאשר לימדנו הגאון האדיר ז"ל בשו"ת תורת חסד או"ח (סימן מ"ד אות י"א סד"ה ולפי) ועוד, גם לא ידעתי מדוע מעלת ידידי שליט"א לא הזכיר כאן בהערה י"ג דברי בעל הרוקח ז"ל שהבאתי וכן"ל, אחר ששם בהערה י"ב הוא עצמו הביא דברי בעל הרוקח ז"ל, וצ"ב.

אשר על כן יש לפרש דברי בעל הטורים ז"ל כאשר כתוב במקור הדברים בפירוש הרוקח לתורה, וקאי על מי מריבה דפרשת חקת (ר"פ כ'), ומה ששאלנו ולמעשה היא שאלת הגאון האדר"ת ז"ל, שמקהלות אינה מדבר צין, יש לעיין ולמצוא תירוץ, והשי"ת יאיר עינינו במאור תורתו להבין ולהעמיד דברי רבותינו הראשונים כמלאכים נ"ע, ויעזרנו על כבוד שמו אמן.

ו. בענין מצות ישיבת ארץ ישראל

במדבר (ל"ג נ"ג): "והורשתם את הארץ וישבתם בה, כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה, והתנחלתם את הארץ" וגו'.

ובתב רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בביאורו לתורה שם: "והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה וגו', על דעתי זו מצות עשה היא, יצוה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלת ה', ואילו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשור וזולתן ולהתישב שם, יעברו על מצות ה' ומה שהפליגו רבותינו במצות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה, וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש, בכאן נצטוונו במצוה הזו, כי הכתוב הזה היא מצות עשה ויחזיר המצוה הזו במקומות

רבים, באו ורשו את הארץ, אבל רש"י פירש, והורשתם את הארץ, והורשתם אותה מיושביה, אז וישבתם בה, תוכלו להתקיים בה, ואם לא תוכלו להתקיים בה, ומה שפירשנו הוא העיקר, ועיין רמב"ן ויקרא (י"ח כ"ה), ובספר המצוות שלו (מצוה ד') ע"ש, ועיין שו"ת תשב"ץ ח"ג (סימן רפ"ח), ובספרו זהר הרקיע (סימן רכ"ו אות ע"ב דל"א ע"ב), ובכל המצויין לקמיה בס"ד.

ובדברי הרמב"ן ז"ל מבואר באר היטב שמצוה זו דשיבה בארץ ישראל, נלמדת מהפסוק האמור בפרשת **מסעי** הנ"ל, ולפיכך תמה אני על עצמי שראיתי בדברי גאוני בתראי ז"ל שלא כתבו כן, הנה הגאון מהרי"ט בחידושו לקידושין (כ"ו א') הבין דראיית הרמב"ן ז"ל היא מקרא דפרשת **ראה** (דברים י"א ל"א) וירשתם אותה וישבתם בה ותמה על זה ע"ש, וראיתי שהגאון המובהק רמ"ג ז"ל בספרו היקר תכלת מרדכי על הרמב"ן שם (דקמ"ו סע"ב) כבר קדם והעיר על מהרי"ט הנ"ל עיין שם בזה.

ובשו"ת דברי יששכר (סימן קמ"ט) הבין שהרמב"ן ז"ל למד חיוב המצוה ממקרא דביכורים האמור בפרשת **כי תבוא** (דברים כ"ו א') וירשת וישבת בה, ובשו"ת חבלים בנעמיים ח"ה (סימן מ"ה) הביא דברי אחיו הגאון בשו"ת דברי יששכר הנ"ל, והעיר עליו בזו הלשון: "אבל הרמב"ן אינו מביא המקרא של ביכורים, אלא הרמב"ן הביא רק הפסוק דפרשת **ראה** וירשתם אותה וישבתם בה" וכו' עש"ב, וגם בספרו חבלים בנעמיים ח"ב (סימן קל"ב) האריך בענין מצות ישיבת ארץ ישראל ע"ש,

וגם דבריו ז"ל איני מבין שהרי הרמב"ן לא התכוין לקרא הנ"ל דפרשת **ראה**, אלא הביא קרא דפרשת **מסעי**, וכמפורש להדיא בדבריו כנ"ל, וכן הוא להדיא בדברי הרמב"ן ז"ל בספר המצוות שלו עיין שם, ולכאורה הדבר פלא.

וראיתי בשו"ת תירוש ויצהר (סימן קי"ד אות י') שכתב: "ישיבה בארץ ישראל לדעת רוב הראשונים הוא מצות עשה מן התורה", והגאון רבי אברהם תאומים ז"ל בשו"ת חסד לאברהם תאומים מהדורה קמא (אה"ע סימן כ"ד דכ"ח ע"ג) כתב קיימא לן כמאן דאמר דבזמן הזה גם כן ישיבה בארץ ישראל מצוה כי זהו שיטת רוב הפוסקים ע"ש.

ומצאתי לגאון עיר התורה שאלוניקי הוא רבי אשר קובו זצ"ל בשו"ת שער אשר יו"ד (סימן י"ב דכ"ג רע"ב) שכתב שדעת רובא דקמאי

ובתראי דגם בזמן הזה איכא מצות ישיבת ארץ ישראל ובוודאי נקטינו כוותיהו.

ובא לידי בהשאלה ספרו של הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל שו"ת נשמת כל חי יו"ד (סימן מ"ט) וראיתי שהאריך מאוד בזה ואביא קצת מדבריו.

בתחילה האריך בדבר ובשיטת רבי חיים הכהן ז"ל הנזכרת בתוספות כתובות (ק"ב) שבזמן הזה אין מצוה להתיישב בארץ ישראל וכתב שם (ד"ה באופן ד"פ ע"ד): "באופן שדעת כל הראשונים רובא דאיתיה קמן כולוהו סבירא להו דלא כרבינו חיים הכהן, וכעת לא מצינו חבר לרבינו חיים הכהן כי אם התוספות שכתבוהו בשמו, ופסקו כן בפסקי תוספות (סימן שפ"ו) עיין שם באורך.

עוד כתב שם (ד"ה אלא דפ"א ע"א): "וראיתי למהרש"ך ח"ב (סימן מ"א) שכתב דישיבת ארץ ישראל אינה מצוה, וכמו שכתבו התוספות בשם רבינו חיים הכהן ז"ל, והיא סברה יחידאה נגד רוב הפוסקים הראשונים", והביא דברי הרב סמא דחיי שנקט בפשיטות דעיקר ישיבת ארץ ישראל אינה מצוה לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, ותמה עליו הרבה ע"ש.

ובהמשך דבריו שם (דפ"ג ע"ג) כתב שנראה לו שדעת בעל הלכות גדולות כרבינו חיים כהן, ואם כן אין הרב חיים כהן יחיד, ומכח זה תמה על הרב מטה יוסף ח"א (סימן י' די"ז ע"ד), והרב זרע אברהם יו"ד (סימן י"ג דנ"ז ע"א), והרב בית יהודה ח"ב (סימן קכ"ד דף קצ"א), והרב מהר"ם אמריליו ז"ל בריש ספר תורת חסד, והרב לב שלמה אה"ע (סימן ל"ד), שכולם כתבו דרבי חיים הכהן יחידאה הוא, ותמה עליהם שלא זכרו דברי בעל הלכות גדולות עיין שם.

ועוד שם (דפ"ג ע"ב ד"ה ולענין) כתב: "דעת רובא דרבוותא חולקים על רבי חיים כהן וסבירא להו דאיכא חיוב מצות ישיבת ארץ ישראל גם בזמן הזה, ומכל מקום יכולה אשה לומר קים לי כרבי חיים הכהן דסבירא ליה דבזמן הזה ליכא מצות מצות ישיבת ארץ ישראל דלאו יחידאה הוא, דמצינו סוברים כוותיה כמו שכתב הכנסת הגדולה דכן סבירא ליה לרדב"ז, וכן בעל הלכות גדולות לפי דעתי, וכן נראה דעת מהרש"ש, והט"ז ונחלת צבי אה"ע (ס"ס ע"ה).

והגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל שם (ד"ה וזה) כתב דלדעת מקצת מרבני האחרונים סברת רבי חיים כהן ז"ל סברה יחידאה ככלומר יחידי

ממש בלא שום חבר ורע דסבירא ליה כוותיה], וכתב דאולי מהר"א מוטל סבירא ליה דפסקי התוספות ובעל הלכות גדולות ודבר"ז סבירא להו כרבי חיים הכהן עיין שם באריכות.

ובעיקר הדבר אם מצות ישיבת ארץ ישראל מן התורה - עיין שו"ת תשב"ץ ח"ג (סימן רפ"ח), כנסת הגדולה יו"ד (סימן רל"ט הגה"ט אות ל"ג), ושם אה"ע (סימן ע"ה הגב"י אות כ"ה), ארעא דרבנן (מערכת י' כלל רצ"ז) ובספרו שמע יעקב (פרשת חיי שרה), ולגאון חיד"א ז"ל יעיר און (מערכת י' כלל ה'), ובספרו דבש לפי (מערכת א' אות כ"ה), הגהות הרב המגיה לשו"ת מהר"י ברונא (סימן ע"ז), ספר עיקרי הד"ט יו"ד (סימן כ"ג אות א'), ולגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בשו"ת נשמת כל חי ח"א (סימן מ"ח, וסימן מ"ט, וסימן נ') עש"ב, ובארוכה בספרו ארצות החיים (שער ח' אות ט"ו), ובספרו תוכחת חיים (פרשת חיי שרה דף צ"ב), ובספרו הכתוב לחיים תהלים (פרק ע"ז), שו"ת שער אשר ח"א (יו"ד סימן י"ב), שו"ת הסבא קדישא ח"א (סימן כ"ב דס"ו סע"ד), זכר עשות (מערכת א' אות פ"ד), ספר ברכת אהרן ברכות (מאמר קצ"ז), ספר ויואל משה (מאמר ישוב ארץ ישראל), ועיין בחיבורי יחי יוסף (סימן י"ד אות ט') ואכמ"ל. [ואם אשה מצווה בישיבת ארץ ישראל, עיין שו"ת בית יצחק אה"ע (ח"א סימן ה' אות ד' וה').]

ובהיותי בזה ראיתי לגאון המובהק ראש על אר"ץ רבה, רבה של עיר התורה חלב, רבי אברהם ענתבי ז"ל בספרו אהל ישרים (שער ארץ ישראל דף קצ"ה) שכה כתב: "והנה עינינו הרואות שבכל שנה ושנה באים ספינות רבות מארצות רבות מארצות המערב, ובתוכם אנשים רבים זקנים וזקנות, באים לגור בארץ ישראל, ובפרט האשכנזים, ואילו באנשי סוריא כמו דמשק וארם צובה וסביבותיהם, מעט מן המעט שיעלה על לבו לבוא לדור בארץ ישראל, ואולי סמכו על התנא [בעבודה זרה כ"א א'] דסבירא ליה כיבוש יחיד שמיה כיבוש, ודין סוריא כארץ ישראל דבכמה דברים ראינו שדין סוריא כדין ארץ ישראל" ע"ש. [א"ה עיין שו"ת דבר אברהם ח"א (סימן י') ודוק].

ומעניין להשוות דבריו אלו עם דברי הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו תנופה חיים עזרא (אות ז' דרע"ט ע"א): "ויש להליץ קצת על מה שבבנין בית שני לא עלו מבבל וספרד כמו שכתב הרב אבן יחיא בפירושו לעזרא (ב' ס"ד), וכן בשאר ארצות ובתימן לא רצו לעלות בבית שני כמו

שכתב הרב חיד"א בחומת אנך עזרא (שם) וכו', וכתב ח"י כי כל השמדות שהיו באשכנז היה על שלא עלו בבית שני ע"ש, ולכך היושבים עתה בערי אשכנז הם המתאנים לעלות יותר משאר המקומות, ותשוקתם לעלות כדי לתקן על מה שעבר" ודוק היטב.

ובכר רמזתי דברי תנופה חיים הללו בחיבורי כנסת יעקב (דף צ"ב) ועיין שם מה שכתבנו בזה וכן שם (דף צ'), והארכתי בקונטרס מיוחד בס"ד.

ולפי מה שהביא הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל עצמו שגם יהודי שאר הארצות כמו בבל ספרד תימן לא עלו בבית שני כנ"ל, יש להבין מדוע היו השמדות דוקא בארצות אשכנז ולא גם בשאר ארצות, ויש לעיין במקור שמועה זו שציין שם.

והנה בספר סדר היום (סדר קריאת שמע דף ל"ג) כה כתב: "ויאמר אמת ויציב מלה במלה, והוא שבח גדול ונורא וכו', והיא מרגניתא דלית בה טימי. ושמעתי שזה השבח של אמת ויציב שלחו בני הגולה שהיו רחוקים מירושלים, ולא היו עם עזרא בבבל, ושלא עזרא אחריהם ולא רצו לעלות, באמרם שכיון שהיו עתידין להגלות פעם אחרת ובית המקדש עתיד ליחרב, למה לנו להכפיל יגוננו פעם אחרת, טוב לנו לעמוד במקומנו ולעבוד את ה'. ושמעתי שהם אנשי טוליטולה [שבספרד] והקרוכים אליהם, וכדי שלא יחזיקו אותם באנשי רשע ומחוסרי אמנה חלילה, כתבו להם זה השבח הגדול וענין שלשת הגלויות והגאולות הנרמזים בו", והשוה הדברים הללו עם המובא בסידור הרוקח (סימן מ"ג דף רח"צ) ובכל המצויין שם (הערה י"ד), ומה שכתבתי בחיבורי אות יעקב שעל ספר סדר היום (שם אות א') עיין שם.

ובספר סדר הדורות ח"א (האלף השישי דקכ"ו ע"ב) כתוב: "ואמר בשם רבו הגאון מורנו רבי ואלק ז"ל מחבר סמ"ע, מה ששכיח גזירות בק"ק ווירמשא יותר משאר קהילות ומדינות, כי בחורבן בית ראשון באו ונתישבו בק"ק ווירמשא, ואחר כלות שבעים שנים גלות בבל חזרו הגולים לירושלים ולארץ ישראל, ואלו אשר היו בוירמשא לא חזרו לארץ ישראל, וכתבו יושבי ירושלים לאנשי ק"ק ווירמשא שיבאו גם הם לשבת בארץ ישראל כדי שיהיו יכולין לעלות בשלש רגלים לירושלים שהוא רחוק מאד מהם, ולא השגיחו על זה, וכתבו תשובה שבו אתם בירושלים הגדולה, ואנחנו נדור פה ירושלים קטנה, כי באותו הפעם היו חשובים מאד בעיני השר

והנכרים והיו עשירים גדולים, ובענין זה נתחדש עליהם גזירות יותר משאר קהלות ומדינות" ודוק היטב.

תא חזי מה בין תשובת אנשי טוליטולה לבין אנשי ווירמשא, ואולי גם הא גרמא להו לשמדות המרובות שאירעו להם. [אמנם אינו מיישב רק מה שאירע לעיר זו, ולא לכל בני אשכנז].

ויש להוסיף שבמקור הדברים הספר שציין בתנופה חיים הנ"ל (פרקי שבת פט"ו) כתב: "ואין ספק שהשמדות והחרבנות שהיו במלכות פולין היה על עון חילול שבת שהיה שם, כאשר צווחו עליהם קמאי דקמאי, ואם הוא יתברך החריב ירושלים עיר הקדש בעון חילול שבת, כל שכן שיעלה חרון אף ה' בארצות נכריות להחריבם, כאשר החריבה בחימה שפוכה על עון חילול השם של שבת" ע"ש.

ואולי זה וזה גרס, ולכן בשאר ארצות שלא היה חילול שבת אף שלא עלו לארץ ישראל בזמן בית שני נתקיימו ולא היו שם רוב שמדות, מה שאין כן בארצות אשכנז, והוא יתברך היודע, אל נקמות ה' אל נקמות הופיע, וינקום לעינינו נקמת דם עבדיו השפוך, ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים לאלתר אמן ואמן.